



Strategia Rozwoju Turystyki Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie Nasza Krajna

Projekt koncepcji GEOPARKU o nazwie
„KRAJNA - POŁODOWCOWA KRAINA OZÓW”
jako produkt finalny opracowania strategii rozwoju turystyki



fol. Adam Krupa

Bydgoszcz, grudzień 2011 r. – lipiec 2012 r.

Skład zespołu autorskiego opracowania:

1. Pracownicy Instytutu Geografii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy – główni pomysłodawcy, koordynatorzy i wykonawcy projektu:

- **dr Adam Krupa** – adiunkt w Zakładzie Badań Czwartorzędu
- **mgr Monika Kozłowska-Adamczak** – asystent w Zakładzie Geografii Turystyki
- **dr Michał Pasierbski (zm. 27.07.2012)**
- **mgr Paulina Pieczara**

2. Pracownicy Krajeńskiego Parku Krajobrazowego z siedzibą w Więcborku – współpomysłodawcy i współwykonawcy projektu:

- **mgr Grażyna Witczak** – główny specjalista ds. edukacji
- **mgr inż. Mirosław Łebek** – specjalista ds. ochrony przyrody

3. Pracownik Nadleśnictwa Runowo Krajeńskie – współpomysłodawca i współwykonawca:

- **mgr inż. Tomasz Bielewicz** – Specjalista Służby Leśnej

4. Pracownik Zespołu Szkół nr 1 w Sępólnie Krajeńskim

- **mgr Katarzyna Kacprowicz** – nauczyciel mianowany

5. Pracownik Urzędu Miasta i Gminy Więcbork

- **Monika Kotarak** - podinspektor ds. Rozwoju, Pozyskiwania Środków Unijnych i Promocji

SPIS TREŚCI

1. Harmonogram etapów realizacji koncepcji geoparku o nazwie „Krajna – Polodowcowa Kraina Ozów”.

część I

Opracowanie problemu badawczego. Podstawowe pojęcia. Krótka charakterystyka obszaru badań.

2. Opracowanie problemu badawczego na podstawie dostępnych badań i materiałów.
Podstawowe pojęcia.
 - 2.1 Definicja geoparku wg UNESCO.
 - 2.2 Rozszerzenie definicji geoparku wg Ministerstwa Środowiska.
 - 2.3 Formy organizacji współczesnych geoparków na świecie.
 - 2.4 Literatura przedmiotu pomocna w opracowaniu wytycznych do koncepcji geoparku o randze lokalnej pod nazwą „Krajna – Polodowcowa Kraina Ozów” obejmującego obszar LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”
3. Charakterystyka obszaru badań wchodzącego w skład LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”
 - 3.1. Położenie i podział administracyjny gmin wchodzących w skład LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”.
 - 3.2. Obszar gmin wchodzących w skład LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”, jako nierozdzielna część historycznej Krajny.
 - 3.3. Rys geologiczny obszaru badań, jako punkt wyjścia do stworzenia koncepcji geoparku.
4. Atrakcyjność turystyczna gmin wchodzących w skład obszaru LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”
 - 4.1. Najciekawsze walory turystyczne miejscowości badanych gmin.
 - 4.2. Podstawowe zagospodarowanie turystyczne gmin (**stan na 2011 r.**).

część II

Koncepcja tworzonego geoparku. Analiza wyników badań.

5. Propozycja stworzenia geoparku o randze lokalnej pod nazwą „Krajna - Polodowcowa Kraina Ozów” obejmującego obszar LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”.
6. Atrakcyjność turystyczna gmin wchodzących w skład obszaru LGD Stowarzyszenie “Nasza Krajna” na podstawie badań ankietowych, jako podstawa do koncepcji tworzonego geoparku o nazwie “Krajna – Polodowcowa Kraina Ozów”.
 - 6.1. Ogólna charakterystyka badanej populacji.
 - 6.2. Atrakcyjność turystyczna, jako czynnik pobudzający działalność gospodarczą gmin – analiza wyników badań ankietowych.
7. Ocena zasadności koncepcji tworzonego geoparku „Krajna – Polodowcowa Kraina Ozów” widziana przez pryzmat wyników badań terenowych
 - 7.1. Wyznaczenie najciekawszych geostanowisk stanowiących podstawę do rozwoju geoturystyki – wyniki inwentaryzacji terenowej.
 - 7.2. Koncepcja projektowanego geoparku o nazwie „Krajna – Polodowcowa Kraina Ozów” wg opinii mieszkańców badanych gmin.
8. Propozycja wytypowania właściwych centrów projektowanego geoparku o nazwie „Krajna – Polodowcowa Kraina Ozów”.

Podsumowanie

SPIS LITERATURY I ŹRÓDEŁ INTERNETOWYCH

SPIS FOTOGRAFII

SPIS RYCIN

SPIS TABEL

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW

1. Harmonogram etapów realizacji koncepcji geoparku o nazwie „Krajna – Polodowcowa Kraina Ozów”.

W drugiej połowie 2011 roku podczas kolejnego spotkania Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenia „Nasza Krajna” z siedzibą w Sępólnie Krajeńskim dotyczącego opracowania strategii rozwoju turystyki gmin wchodzących w skład LGD „Nasza Krajna” **podjęto wstępną decyzję o realizacji na obszarze gmin Więcbork, Sępólno Krajeńskie i Sośno koncepcji innowacyjnego projektu geoparku o roboczej nazwie „Krajna – Polodowcowa Kraina Ozów”** stanowiącej trzon wspomnianej „Strategii rozwoju turystyki” gmin wchodzących w skład LGD. Pomysłodawcami, inicjatorami i głównymi wykonawcami tego przedsięwzięcia są pracownicy Instytutu Geografii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, a także przedstawiciele Krajeńskiego Parku Krajobrazowego z siedzibą w Więcborku oraz Nadleśnictwa Runowo z siedzibą w Runowie Krajeńskim.

Koordinatorami całego projektu, na zlecenie LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”, są obecnie pracownicy Instytutu Geografii UKW w Bydgoszczy – mgr Monika Kozłowska-Adamczak i dr Adam Krupa. Harmonogram przewidzianych etapów realizacji koncepcji geoparku (tab. 1) obejmuje 4 główne fazy działań podzielone na kilka szczegółowych zadań merytorycznych przedsięwzięcia: etap prac koncepcyjnych, prac terenowych i analitycznych zakończonych prezentacją wyników badań na forum wojewódzkim. Etap prezentacji wyników badań ma docelowo przybrać formę sympozjum naukowego lub warsztatów przeznaczonych nie tylko dla mieszkańców gmin Więcbork, Sępólno Krajeńskie i Sośno, ale także dla:

- przedstawicieli samorządu terytorialnego wszystkich szczebli,
- lokalnych liderów i reprezentantów Lokalnych Grup Działania,
- zainteresowanych lokalnych przedsiębiorców
- oraz dla naukowców.

Tab. 1 Harmonogram etapów realizacji koncepcji geoparku o nazwie „Krajna – Południowa Kraina Ozów” stanowiącej trzon „Strategii rozwoju turystyki” gmin wchodzących w skład LGD „Nasza Krajna” z siedzibą w Sepólnie Krajeńskim (synteza).

Lp.	Etap prac	Planowane działanie	Orientacyjny termin realizacji działań
1	Etap prac koncepcyjnych	realizacja prac diagnostycznych związanych z opracowaniem problemu badawczego turystyki na obszarze badań LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna” oraz merytorycznej koncepcji geoparku w świetle istniejących badań naukowych	m-c listopad – grudzień 2011 r.
2	Etap prac terenowych	prace polegające na przygotowaniu materiału wyjściowego do prac terenowych	m-c styczeń – luty – marzec 2012 r.
		badania socjologiczne mieszkańców i przedstawicieli władz lokalnych w gminach wchodzących w skład LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”, w celu zbadania społecznego odzewu na stworzenie koncepcji geoparku i przebadania poziomu aktywności gospodarczej mieszkańców do podjęcia nowych działań na rzecz rozwoju turystyki	
		zbadanie potencjału przyrodniczego i kulturowego oraz poziomu zainwestowania turystycznego (głównie bazy noclegowej) gmin wchodzących w skład LGD „Nasza Krajna”	m-c marzec – kwiecień – maj 2012 r.
3	Etap prac analitycznych	realizacja prac analitycznych zebranych materiałów w wyniku przeprowadzonych badań terenowych; merytoryczne opracowania cząstkowe oraz całościowe ujęcie opracowania	m-c kwiecień – maj – czerwiec 2012 r.
		realizacja prac technicznych związanych z przygotowaniem i opracowaniem ostatecznej wersji geoparku wchodzącego w skład LGD „Nasza Krajna”	miesiąc lipiec 2012 r.
4	Etap prezentacji wyników badań	prezentacja wyników badań na forum wojewódzkim	druga połowa 2012 r.

Źródło: opracowanie Monika Kozłowska-Adamczak (2011).

część I

Opracowanie problemu badawczego. Podstawowe pojęcia.

Krótką charakterystyka obszaru badań.

2. Opracowanie problemu badawczego na podstawie dostępnych badań i materiałów. Podstawowe pojęcia.

Geoparki są stosunkowo młodą formą promocji przyrody nieożywionej i **geoturystyki**¹ na świecie. Jak podkreśla W. Kurek (2007) inicjatywa tworzenia geoparków m.in. na potrzeby zorganizowanego ruchu turystycznego, została podjęta podczas konferencji UNESCO w 1997 r. Zaproponowano wówczas wprowadzenie idei ochrony litosfery w postaci programu zakładania geoparków, jako cennych obiektów przyrodniczych uzupełniających istniejącą Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO (Kurek 2007, s. 200). Pomysł został szybko przyjęty na poszczególnych kontynentach i od tego czasu struktury te rozwijają się bardzo dynamicznie. Dotychczasowa sieć geoparków w Europie, według danych zamieszczonych na stronie internetowej Sieci Geoparków Europejskich (<http://www.europeangeoparks.org>), od kwietnia 2010 r. obejmuje **37 Geoparków Europejskich** z 15 krajów wpisanych na listę European Geoparks Network.

2.1. Definicja geoparku wg UNESCO

Geopark – jest to obszar dziedzictwa geologicznego, na którym prowadzi się politykę zrównoważonego rozwoju ekonomicznego. Geopark stwarza możliwości zatrudnienia dla mieszkańców i osiągania rzeczywistych korzyści ekonomicznych poprzez odpowiedni rozwój (geo)turystyki. W oparciu o geopark przekazywana jest społeczeństwu wiedza geologiczna w połączeniu z aspektami biotycznymi i kulturowymi danego środowiska, które są często jednoznacznie, uwarunkowane cechami geologicznymi i krajobrazowymi.

2.2. Rozszerzenie definicji geoparku wg Ministerstwa Środowiska

Zgodnie z definicją zaprezentowaną na oficjalnej urzędowej stronie Ministerstwa Środowiska <http://www.mos.gov.pl> pojęcie **geoparku** opisane jest jako obszar o zdefiniowanych granicach, zawierający pojedyncze lub mozaikowo rozłożone obiekty

¹ W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że „**geoturystyka** jest jedną z form turystyki przyrodniczej, której głównym motywem uprawiania jest zwiedzanie i poznawanie obiektów przyrody nieożywionej. Należą do nich różne formy, powstałe w wyniku procesów geologicznych zachodzących na lub pod powierzchnią Ziemi. Głównym celem wyjazdów geoturystycznych jest poznawanie określonych obiektów (stanowiska geologiczne), ich zespołów oraz procesów geologicznych, a także przeżywanie w kontakcie z nimi wrażeń estetycznych (...) natomiast sama geoturystyka propagowana jest głównie przez specjalistów i miłośników nauk geologicznych oraz osoby związane z górnictwem” (Kurek 2007, s. 200). **Geoturystyka** – jako dział turystyki poznawczej i/lub nastawionej na przeżycia bazujące na poznawaniu obiektów i procesów geologicznych wykorzystuje rezultaty badań geologii podstawowej do celów praktycznych i posiada związek z ochroną przyrody, zwłaszcza nieożywionej (Słomka i in. 2006).

o wybitnych walorach geologicznych (**geotopy**²), wartościowe dla **geoturystyki** i edukacji, które zostały udokumentowane w drodze przeprowadzonej inwentaryzacji i oceny. Za utworzeniem na danym obszarze geoparku mogą przemawiać również dodatkowe jego atuty, takie jak: występowanie stanowisk archeologicznych, skupisk obiektów i obszarów o dużym znaczeniu dla ochrony przyrody, wybitne wartości historyczne i kulturowe regionu. **Geoparki nie stanowią nowej formy ochrony przyrody, jednakże powstają na podstawie istniejących form ochrony np. parków krajobrazowych.**

2.3. Formy organizacji współczesnych geoparków na świecie.

Jak wspomniano wcześniej, geoparki nie stanowią prawnej formy ochrony przyrody³ przewidzianej zapisami ustawy o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 r. (Dz.U. z 2009 r., Nr 151, poz. 1220 z późn. zm.), mimo to są współcześnie ważnym elementem w promocji przyrody nieożywionej oraz propagowania wszelkich form turystyki przyrodniczej, w tym przede wszystkim geoturystyki na różnych szczeblach działalności organizacyjnej krajów. Dlatego też tworzone geoparki posiadają zróżnicowaną rangę zaczynając od znaczenia lokalnego, poprzez zasięg krajowy (zwany inaczej państwowym lub narodowym), a skończywszy na geoparkach o znaczeniu europejskim i ogólnosiwiatowym. Zatem podstawową formą jest **geopark lokalny**, który na drodze weryfikacji może uzyskać status geoparku krajowego (wg zasad najczęściej opracowywanych odrębnie w każdym kraju, ale nawiązujących do dyrektyw UNESCO). Z kolei utworzony **geopark krajowy (państwowy, narodowy)** może zostać włączony do Europejskiej Sieci Geoparków

² **Geotop** - jest to fragment geosfery, gdzie możliwa jest obserwacja elementów skorupy ziemskiej i które z punktu widzenia nauk o Ziemi są szczególnie charakterystyczne dla swego najbliższego otoczenia (Grube, Wiedenbein 1992; Wiedenbein 1993). Jest to element przyrody nieożywionej, który niesie czytelną informację na temat rozwoju skorupy ziemskiej lub życia na Ziemi” (Look 1996). Termin **geotop** jest równy pojęciu **biotop**. Jest więc abiotycznym składnikiem ekotopu, części ekosystemu. Pojęciem zbliżonym jest *geostanowiska* (stanowiska geologicznego) – będącego zewnętrznym przejawem naturalnych procesów geologicznych.

³ Przypomnijmy, że zgodnie z art. 6 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 r. (Dz.U. z 2009 r., Nr 151, poz. 1220 z późn. zm.) formami ochrony przyrody są:

- 1) parki narodowe,
- 2) rezerваты przyrody,
- 3) parki krajobrazowe,
- 4) obszary chronionego krajobrazu,
- 5) obszary Natura 2000,
- 6) pomniki przyrody,
- 7) stanowiska dokumentacyjne;
- 8) użytki ekologiczne,
- 9) zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,
- 10) ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

i do Światowej Sieci Geoparków Narodowych – w ten sposób uzyskując cenne wsparcie UNESCO.

Bez względu jednak na rangę geoparku, najważniejsze są dwa podstawowe zadania, jakie stawia się przy ich tworzeniu, a są to (<http://www.mos.gov.pl>):

- ochrona dziedzictwa geologicznego poprzez efektywne zabezpieczanie stanowisk, szeroką promocję nauk geologicznych oraz propagowanie ich funkcji edukacyjnych i turystycznych,
- stosowanie bezkonfliktowego wykorzystywania naturalnych walorów obszaru w lokalnej polityce zrównoważonego rozwoju społecznego i ekonomicznego.

Geopark o randze lokalnej

Geopark o randze lokalnej, jako podstawowa forma organizacji może być tworzony przy udziale podmiotów lokalnych zainteresowanych ochroną i promocją dziedzictwa geologicznego w warunkach zrównoważonego rozwoju⁴, czyli w taki sposób, gdzie potrzeby ludzi żyjących współcześnie będą zaspokajane w takim stopniu, ażeby nie wpływać negatywnie na zaspokojenie potrzeb przyszłych pokoleń. W tworzeniu geoparku mogą uczestniczyć jednostki władz administracji lokalnej, organy ochrony przyrody, jednostki gospodarcze i przedstawiciele świata nauki. Strefami o szczególnych predyspozycjach do podjęcia działań zmierzających do utworzenia geoparku o randze lokalnej są parki krajobrazowe, które obejmują rozległe tereny o dużym znaczeniu dla nauk o Ziemi i posiadają duży potencjał geoturystyczny (Alexandrowicz, Alexandrowicz 2004). Ponadto są one dostępne także dla innych form turystyki, w tym turystyki wypoczynkowej (występującej np. nad akwenami wodnymi) czy agroturystyki oraz dla propagowania edukacji i dydaktyki. Co równie istotne, w ich obrębie tworzone są obszary ustawowo chronione, a więc rezerваты przyrody i indywidualne formy ochrony. Powinny w nich istnieć także formy ochrony

⁴ Od połowy lat 70. XX w. w wielu krajach świata obserwuje się nowe podejście do koncepcji rozwoju gospodarczego zwanego w literaturze przedmiotu rozwojem zrównoważonym (z ang. *sustainable development*, z franc. *développement durable*). Jak podkreśla A. Kowalczyk (2010) w polskiej literaturze często używa się zamiennie określeń rozwoju trwałego lub samopodtrzymującego, a także do niedawna stosowano pojęcie ekorozwoju (współcześnie jednak określenie ekorozwój ma węższy wymiar znaczeniowy i dotyczy bardziej spraw związanych z ochroną środowiska, aniżeli rozwoju gospodarczego w sensie ogólnym). „Rozwój zrównoważony – to najogólniej mówiąc – rozwój społeczno-gospodarczy zgodny z przyrodniczymi uwarunkowaniami, nie niszczący równowagi ekologicznej i sprzyjający także przetrwaniu przyszłych pokoleń, czyli zgodnie z definicją *World Commission on Environment and Development* (WCED) – jest to rozwój uwzględniający potrzeby obecnego pokolenia bez narażania na utratę możliwości zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń (...) jednocześnie kierunki i rozmiary rozwoju społeczno-gospodarczego danego terenu powinny być uzależnione od istniejących tam warunków przyrodniczych” (Kowalczyk 2010, s. 21).

obiektów geologicznych i geomorfologicznych, jednak są one nader rzadko spotykane na terenie naszego kraju (Alexandrowicz 2006).

Geopark o randze krajowej

Te z geoparków lokalnych, które nie są jeszcze stowarzyszone w sieci geoparków europejskich i globalnych, po weryfikacji mogą uzyskać status geoparku krajowego (narodowego, państwowego). Jak podkreśla polskie Ministerstwo Środowiska, to z inicjatywy Głównego Geologa Kraju, dr Henryka Jacka Jezierskiego, zapoczątkowane zostały w gronie ekspertów działania zmierzające do wypracowania zasad i procedur wyłaniania geoparków o randze krajowej w Polsce. Do najważniejszych argumentów przemawiających za tworzeniem geoparków w kraju, w myśl specjalistów, należą (<http://www.mos.gov.pl>):

- szczególne nagromadzenie na niewielkiej powierzchni stanowisk geologicznych (geotopów) ilustrujących specyfikę rzadkiego fenomenu geologicznego,
- istnienie dziedzictwa kulturowego i bogactwa przyrody ożywionej, mającego wyraźny związek z geologicznym wykształceniem obszaru,
- zdefiniowanie granic obszaru geoparku i określenie sposobu ochrony i udostępnienia oraz określenie cech wyłączności obszaru na podstawie, których w poszczególnych częściach geoparku wyznaczono tematykę wiodącą dla realizacji programów geoochrony i rozwoju geoturystyki,
- znaczące poparcie administracji samorządowej szczebla wojewódzkiego, powiatowego i gminnego, ośrodków naukowo-badawczych i innych podmiotów realizujących ideę ochrony dziedzictwa geologicznego.

Obecnie na terenie Polski istnieją 3 obszary, którym Ministerstwo Środowiska nadało status geoparku krajowego. Są to:

1. pierwszy w kraju o tej randze **Geopark polskiej części Łuku Mużakowa** (status nadany 21 października 2009 r.; certyfikat wręczony został przez Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Środowiska – Głównego Geologa Kraju podczas trwania targów Tour Salon w Poznaniu),
2. **Geopark Góra Świętej Anny** (statut geoparku o randze krajowej nadano w dniu 1 czerwca 2010 r. wręczony przez Głównego Geodetę Kraju podczas imprezy plenerowej pod nazwą „Spotkanie na wulkanie – annogórska majówka geologiczna” zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kraina Św. Anny oraz Zespół Opolskich Parków Krajobrazowych – Oddział Góra Św. Anny),

3. najmłodszy w Polsce **Geopark Karkonoski Park Narodowy wraz z otuliną** (status nadany 10 września 2010 r.; certyfikat wręczony przez Głównego Geologa Kraju na konferencji pt. „Georóżnorodność Karkonoszy dla rozwoju regionu” organizowanej przez Karkonoskie Centrum Edukacji Ekologicznej Karkonoskiego Parku Narodowego),

Na etapie projektowania znajdują się natomiast:

- Geopark Doliny Kamiennej,
- Geopark Jaćwierz,
- Geopark Małopolski Przełom Wisły,
- oraz Geopark Epoki Lodowca Nad Brzegami Odry.

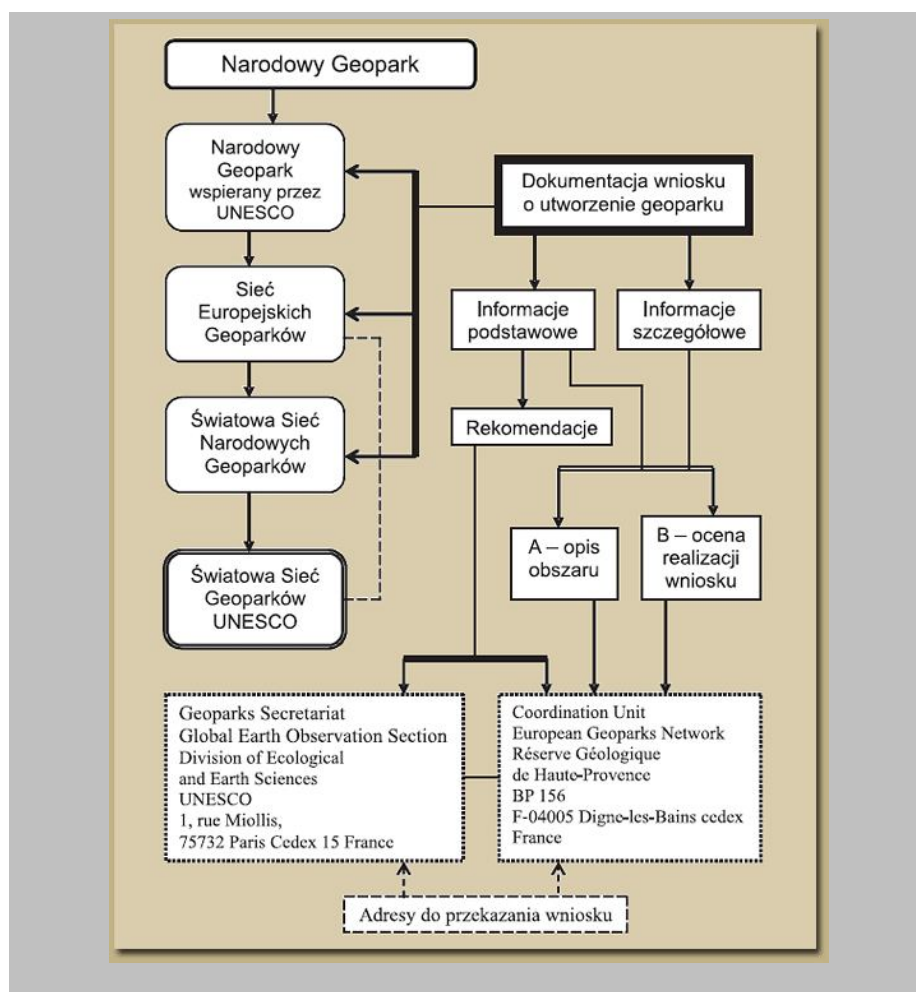
Proponowanych geoparków w Polsce jest znacznie więcej, wśród nich są np. Geopark Jurajski, Chęcińsko–Kielecki, Geopark Pienin, Geopark Kopalni Soli Wieliczka i in.

Wyższe formy organizacji geoparków

Europejska Sieć Geoparków (*European Geoparks Network*) to Stowarzyszenie zrzeszające geoparki krajowe (narodowe) znajdujące się na terenie Europy. Zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Środowiska każdy geopark krajowy (spełniający wymagane kryteria) przy współpracy z innymi geoparkami, a także siecią geoparków Europejskich może starać się o miano geoparku europejskiego (<http://www.mos.gov.pl>). W europejskiej sieci geoparków zrzeszonych jest 49 takich struktur, współpracujących ze sobą w zakresie chronienia i podwyższania wartości dziedzictwa geologicznego poprzez zintegrowany i zrównoważony rozwój na ich obszarach. We wrześniu 2011 roku do tej sieci dołączył także wspomniany wcześniej Geopark Łuk Mużakowa, prezentujący największą morenę czołową na terenie Europy i mający jednocześnie statut geoparku transgranicznego (*Muskau Arch Geopark* po stronie niemieckiej – Koźma 2008).

Globalna Sieć Geoparków (Global Geoparks Network) – została sformułowana jako program Oddziału do Spraw Nauk o Ziemi UNESCO (International Network of Geoparks) w latach 90. XX w. Program ten uruchomiono w 1998 roku. Docelowo ma on objąć ponad 500 geoparków. W chwili obecnej w tej formie zrzeszonych jest 77 geoparków w 24 krajach. Uznanie geoparku za członka sieci (ryc.1), wspieranej przez UNESCO odbywa się na podstawie weryfikacji pod względem spełnienia odpowiednich kryteriów zawartych w instrukcji wydanej przez UNESCO (*Operational Guideline For National Geoparks Seeking*

UNESCO's Assistance 2004 oraz Guidelines and Criteria for National Geoparks seeking UNESCO's assistance to join the Global Geoparks Network 2008).



Ryc. 1 Schemat procedury starania się Geoparku Krajowego o wsparcie UNESCO oraz członkostwo w Światowej Sieci Geoparków Krajowych (Narodowych) wg Z. Alexandrowicza i K. Miśkiewicz (<http://www.mos.gov.pl> - 27.12.2011 r.)

Do tej pory najwięcej geoparków krajowych zakwalifikowano do sieci UNESCO w Chinach (24), następnie w Wielkiej Brytanii (8) i we Włoszech (7). Spośród najbliższych sąsiadów Polski geoparki rangi światowej posiadają następujące kraje: Niemcy (5), Czechy (1) oraz Słowacja posiadająca 1 transgraniczny geopark słowacko-węgierski. Jak podkreśla J. Koźma (2008) Europejskie Geoparki zostały włączone do światowej sieci już w 2004 roku, podczas trwania Międzynarodowej Konferencji poświęconej geoparkom w Pekinie. Same zaś konferencje UNESCO na temat geoparków odbywają się na świecie co dwa lata (Koźma 2008).

2.4. Literatura przedmiotu pomocna w opracowaniu wytycznych do koncepcji geoparku o randze lokalnej pod nazwą „Krajna - Polodowcowa Kraina Ozów” obejmującego obszar LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”.

- Alexandrowicz Z., Alexandrowicz S.W., 2004, Geoparks — the most valuable landscape parks in southern Poland. Pol. Geol. Inst. Spec. Pap., 13: 49–56.
- Alexandrowicz Z., 2006, Geoparki — nowe wyzwanie dla ochrony dziedzictwa geologicznego. Przegląd Geologiczny v. 54, nr 1, s. 36-41.
- Badura J., Gawlikowska E., Kasiński J.R., Koźma J., Kupetz M., Piwocki M. i Rascher J., 2002, Geopark Łuk Mużakowa — proponowany transgraniczny obszar ochrony georóżnorodności, Przegląd Geologiczny, 51: 54–58.
- Guidelines and Criteria for National Geoparks seeking UNESCO's assistance to join the Global Geoparks Network, (Global UNESCO Network of Geoparks). UNESCO, 2008, (www.unesco.org/.../doc/geopark/2008guidelinesJuneendorsed.pdf)
- Koźma J., 2008, III Międzynarodowa Konferencja nt. Geoparków UNESCO Osnabrück, Niemcy, 22–26.06.2008. Prz. Geol., v. 56, nr 9, s. 809-813
- Krupa A., 2005, Morfogeneza ozu obrowskiego (Pojezierze Krajeńskie), [w:] Środowisko przyrodnicze w badaniach geografii fizycznej, Promotio Geographica Bydgosiensia, tom 2, str. 189-205.
- Krupa A., 2006a, Oz Wielowicz – Wielowiczek (Oz Galona) geneza formy w świetle aktualnych badań, [w:] Idee i praktyczny uniwersalizm geografii, Inst. Geogr. i Przestrz. Zagosp. PAN, Dokumentacja Geograficzna nr 32, str.167-170.
- Krupa A., 2006b, Ozy okolic Wilcza i Łaska Wielkiego, [w:] Drogami wędrówek i badań Profesora Rajmunda Galona w 100-ną rocznicę urodzin, przewodnik sesji terenowych, Ogólnopolski Zjazd Geografów Polskich, 55 Zjazd Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Toruń, str.178-179.
- Kupetz M., Koźma J., 2008, The transboundary geopark Muskau Arch, Przegląd Geologiczny, v.56, nr. 8.
- Operational Guideline For National Geoparks Seeking UNESCO's Assistance (Global UNESCO Network of Geoparks). UNESCO, 2004 Paris: 1–14.
- Pasierbski M., 2003, Rzeźba, budowa wewnętrzna i mechanizm przekształceń wiecborskiej strefy marginalnej (Relief, internal structure and mechanisms of transformations of the Więcbork marginal zone), Top Kurier, Toruń.
- Pasierbski M., 1996, Więcborskie moreny czołowe w świetle nowych badań, AUNC, Geogr. 28, str. 27-38, Toruń.
- Pasierbski M., 1995, Wprowadzenie, [w:] Krajobrazy Krajny, Przewodnik Wycieczki nr 2, 44 Zjazd PTG, str. 5-7, Toruń.
- Pasierbski M., Krupa A., 2009, Morfologia den zanikłych jezior na obszarze Pojezierza Krajeńskiego, [w:] Promotio Geographica Bydgosiensia, tom 4, str. 49-85.

- Pasierbski M., Krupa A., 2004, Położenie i budowa ozu Pamiętowo-Kęsowo (Pojezierze Krajeńskie), Przegląd Geograficzny, t. 76, str. 79-94.
- Pasierbski M., Krupa A., 2000, Morfologia, budowa wewnętrzna i mechanizm rozwoju ozów koło Kamienia Krajeńskiego, [w:] Dawne i współczesne systemy morfogenetyczne środkowej części Polski Północnej, Przewodnik wycieczek terenowych, str. 109-113, Toruń.
- Pasierbski M., Niewiarowski W., 1996, Szczegółowa mapa geologiczna Polski 1 : 50 000, ark. Więcbork, Arch. Państw. Inst. Geol. Warszawa.
- Pasierbski M., Niewiarowski W., 1998, Szczegółowa mapa geologiczna Polski 1 : 50 000, ark. Sępólno Krajeńskie, Arch. Państw. Inst. Geol. Warszawa.
- Słomka T., Kicińska-Świdarska A., Doktor M., Joniec A., (red.), 2006, Katalog obiektów geoturystycznych w Polsce. Wyd. AGH, Kraków

3. Charakterystyka obszaru badań wchodzącego w skład LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”

Teren objęty zasięgiem LGD „Nasza Krajna” położony jest w północno-zachodniej części województwa kujawsko-pomorskiego w powiecie sępoleńskim (ryc.2) i obejmuje swoim działaniem obszar o łącznej powierzchni 627,78 km². Stanowi to łącznie 0,2 % powierzchni kraju. Najdalej wysuniętym punktem na zachód obszaru badawczego, a jednocześnie najdalej wysuniętym punktem województwa jest gmina Więcbork. Pozostałymi gminami wchodzącymi w skład obszaru LGD „Nasza Krajna” są gmina Sępólno Krajeńskie i gmina Sośno (tab.2). Gminą pozostającą już poza granicami administracyjnymi obszaru LGD jest gmina miejsko-wiejska Kamień Krajeński.

Tab. 2 Gminy wchodzące w skład obszaru LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”.

L.p.	Nazwa gminy	Typ gminy	Powierzchnia (km ²)
1.	Sępólno Krajeńskie	gmina miejsko-wiejska	229,12
2.	Więcbork	gmina miejsko-wiejska	236,02
3.	Sośno	gmina wiejska	162,64
RAZEM:			627,78 km²

Źródło: Lokalna Strategia Rozwoju LGD Nasza Krajna

Obszar LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna” z siedzibą w Sępólnie Krajeńskim sąsiaduje z 5 powiatami położonymi w granicach 2 województw, w tym z 9 gminami:

1. w województwie kujawsko – pomorskim:

- z powiatem bydgoskim (w ramach powiatu z gminami: Koronowo, Sicienko),

- z powiatem nakielskim (w ramach powiatu z gminą Mrocza),
 - z powiatem tucholskim (w ramach powiatu z gminami: Gostycyn, Kęsowo)
2. w województwie wielkopolskim:
- z powiatem pilskim (w ramach powiatu z gminą Łobzenica),
 - z powiatem złotowskim (w ramach powiatu z gminami: Lipka, Zakrzewo, Złotów).



Ryc. 2 Mapa powiatu sepołeńskiego (<http://www.powiat-sepolno.pl/>).

3.1. Położenie i podział administracyjny gmin wchodzących w skład LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”

Zgodnie z podziałem fizycznogeograficznym Polski zaprezentowanym przez J. Kondrackiego (2002) w dokładny sposób możemy określić położenie geograficzne analizowanego obszaru badawczego wchodzącego w skład LGD „Nasza Krajna” na tle jednostek fizycznych kraju. Wobec tego, w hierarchicznym ujęciu jednostek regionalnych położenie badanych gmin opisujemy w następujący sposób:

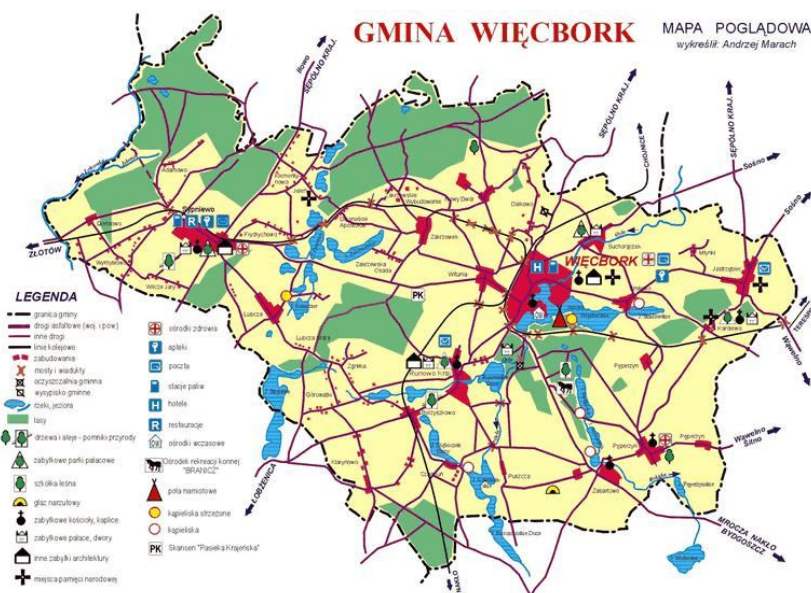
- obszar fizycznogeograficzny Europy – Europa Zachodnia,
- podobszar (megaregion) – Pozaalpejska Europa Środkowa (3),
- prowincja – Niż Środkowoeuropejski (31),
- podprowincja – Pojezierza Pomorskie (314),

- makroregion – Pojezierze Południowopomorskie (314.6– 7)
- mezoregion – Pojezierze Krajeńskie (314.69).

Warto podkreślić, że obszar 3 gmin wchodzących w skład LGD „Nasza Krajna” (tj. gminy Więcbork, Sępólno Krajeńskie i Sośno) o łącznej powierzchni 627,79 km² stanowi zaledwie 14,3 % całej przestrzeni Pojezierza Krajeńskiego, którego powierzchnia całkowita wynosi, aż ok. 4380 km² i ograniczona jest dolinami rzeki Gwdy na zachodzie, Brdy na wschodzie i doliną środkowej Noteci na południu, zaś od północy sąsiaduje z równiną Charzykowską i Tucholską (Kondracki 2002).

Więcbork (gmina miejsko-wiejska)

Pod względem zajmowanej powierzchni (236,02 km²) gmina Więcbork należy do największych gmin województwa kujawsko-pomorskiego zajmując 9 lokatę wśród 144 gmin w całym województwie. Gmina położona w północno-zachodniej części województwa, w powiecie sępoleńskim graniczy w sumie z 7 gminami tj.: Sępólno Krajeńskie i Sośno (powiat sępoleński), Mrocza (w powiecie nakielskim), Łobżenica (w powiecie pilskim w województwie wielkopolskim), Złotów, Zakrzewo i Lipka (w powiecie złotowskim w województwie wielkopolskim). Ogółem całą gminę zamieszkuje ponad 13,6 tys. osób (z czego ponad 5,6 tys. stanowi ludność miejska).



Ryc. 3 Plan gminy miejsko-wiejskiej Więcbork (<http://www.wiecbork.pl>).

Gmina obejmuje ponadto 21 sołectw, a stanowią je następujące miejscowości: Dalkowo, Czarmuń, Borzyszkowo, Gurowatki, Puszcza, Runowo Krtajeńskie, Witunia, Zabartowo, Peperzyn, Śmiłowo, Jastrzębiec, Suchorączek, Zakrzewek, Zakrzewska Osada, Lubcza, Jeleń, Sypniewo, Wymysłowo, Nowy Dwór, zgniłka, Frydrychowo.

Wokół gminy rozpościerają się malownicze wzgórza i lasy Pojezierza Krajeńskiego. Według regionalizacji fizycznogeograficznej J. Kondrackiego (2002) teren gminy jest „esensją Krajny”, gdyż zdaniem J.K. Makarewicza (2002) gmina posiada wszystkie cechy, które przyczyniły się do uznania odrębności tego obszaru. Samo miasto Więcbork położone jest nad największym w całej gminie jeziorem Więcborskim o bardzo urozmaiconej, pełnej zatok i półwyspów linii brzegowej i dlatego należące do typu jezior międzymorenowych. Generalnie cała gmina należy do obszarów o względnie dużym wskaźniku jeziorności wynoszącym ok. 3-4% powierzchni ogólnej gminy i obejmującym 27 jezior, z czego aż 14 posiada powierzchnię przekraczającą 20 ha (Bednarczyk 2007). Konsekwencją tego jest utworzenie na terenie gminy dwóch obszarów chronionego krajobrazu: Obszaru Krajobrazu Chronionego Jezior Więcborskich i Sypniewskich. Gmina ma charakter rolniczy z dużymi predyspozycjami do rozwoju turystyki szczególnie przyrodniczej i wypoczynkowej, ze względu na istniejące na jej obszarze walory przyrodnicze oraz rozwiniętą w największym stopniu, porównując do pozostałych gmin powiatu sępoleńskiego, infrastrukturę turystyczną (chodzi o duży kompleks ośrodków wypoczynkowych skupionych w miejskiej części Jeziora Więcborskiego).



Ryc. 4 Lokalizacja Krajeńskiego Parku Krajobrazowego z siedzibą w Więcborku na tle położenia pozostałych 7 parków krajobrazowych województwa kujawsko-pomorskiego (<http://www.wpk.org.pl>).

W samym mieście zlokalizowana jest także siedziba Krajeńskiego Parku Krajobrazowego, który pod względem obszarowym (a zajmuje powierzchnię 73,850 tys. ha typowo rolniczego terenu urozmaiconego lasami, pagórami i jeziorami) plasuje się w na pierwszym miejscu wśród 8 parków krajobrazowych województwa kujawsko–pomorskiego⁵.

Sępólno Krajeńskie (gmina miejsko-wiejska)

Gmina Sępólno Krajeńskie licząca 16 250 mieszkańców położona jest w powiecie sępoleńskim, w północno-zachodniej części województwa kujawsko-pomorskiego. Całym swoim obszarem 22 918 ha należy do Pojezierza Krajeńskiego. Obszar gminy graniczy od północy z gminą Kamień Krajeński, od wschodu z gminami Kęsowo i Gostycyn, a od południa z gminami Sośno i Więcbork. Na obszarze gminy występują 24 sołectwa a należą do nich następujące miejscowości: Dziechowo, Iłowo, Jazdrowo, Kawle, Komierowo, Lutowo, Lutówko, Niechorz, Piaseczno, Radońsk, Sikorz, Skarpa, Świdwie, Teklanowo, Trzciany, Wałdowo, Wałdówko, Wilkowo, Wiśniewa, Włóścibórz, Wysoka, Krajeńska, Zalesie, Zboże.

⁵ Obecnie w województwie kujawsko-pomorskim istnieje 8 parków krajobrazowych rozmieszczonych w różnych częściach województwa i obejmujących różnej wielkości powierzchnie. Oprócz omówionego już Krajeńskiego Parku Krajobrazowego z siedzibą w Więcborku w województwie występują jeszcze (<http://visitkujawsko-pomorskie.pl>):

- Brodnicki Park Krajobrazowy – utworzony 1995 r. w północno-wschodniej części województwa na północ od Brodnicy; obejmuje powierzchnię 16,7 tys. ha
- Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy utworzony w 1979 r. i obejmujący powierzchnię 39 tys. ha położony w obrębie dwóch województw kujawsko-pomorskiego (ponad 22 tys. ha) i mazowieckiego; park rozpościera się pomiędzy Włocławkiem a Płockiem,
- Górznińsko-Lidzbarski Park Krajobrazowy utworzony w 1990 r. i obejmujący łącznie powierzchnię ok. 27,8 tys. ha na styku trzech województw kujawsko-pomorskiego (obejmuje 13,9 tys. ha), mazowieckiego i warmińsko-mazurskiego,
- Nadgoplański Park Tysiąclecia utworzony 1967 r. pierwotnie jako rezerwat przyrody, zaś w 1992 r. powołany jako park krajobrazowy z siedzibą w Kruszewicy; park obejmuje ok. 10 tys. ha powierzchni,
- Tucholski Park Krajobrazowy utworzony w 1985 r. i obejmujący wraz z otuliną ok. 53 tys. ha powierzchni; rozpościera się na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (obejmuje 37,8 tys. ha) oraz województwa pomorskiego,
- Wdecki Park Krajobrazowy utworzony w 1993 r. i obejmujący wraz z otuliną 23,8 tys. ha powierzchni; położony jest w północnej części województwa kujawsko-pomorskiego w środkowo-wschodniej części Borów Tucholskich,
- Zespół Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego, który został utworzony w 2003 r. na bazie istniejących wcześniej Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego (utworzonego 1993 r.) i Chełmińskiego Parku Krajobrazowego (utworzonego w 1998 r.). w 1999 r. oba parki połączono i nadano nazwę Parku Krajobrazowego Doliny Dolnej Wisły, która obowiązywała do 2003 r.; współczesny obszar Zespół Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego obejmuje ponad 60 tys. ha powierzchni.

Miasto Sępólno Krajeńskie, liczące 9 370 mieszkańców, o powierzchni 579 ha położone jest nad samym Jeziorem Sępoleńskim, w dolinie rzeki Sępolny (Sępolenki) biegnącej równoleżnikowo przez środkową część gminy (ryc.5). Ta stosunkowo głęboka dolina charakteryzuje się dosyć stromymi zboczami, urozmaiconymi przez rozcięcia erozyjne.



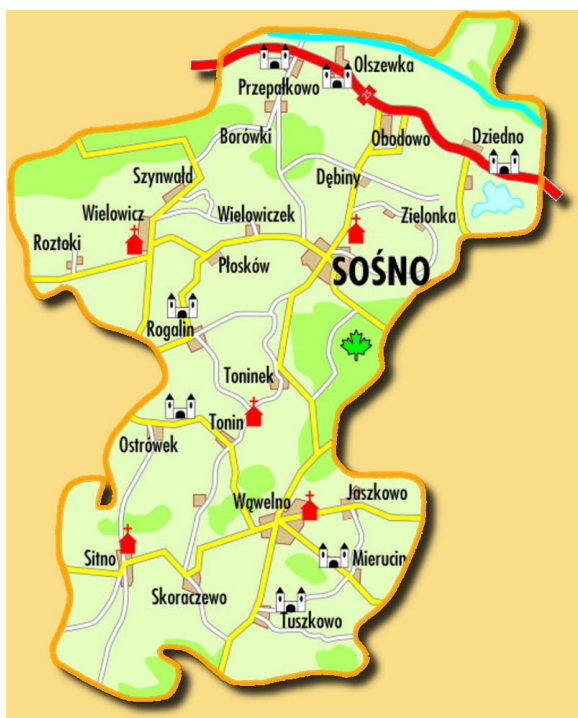
Ryc. 5 Plan gminy miejsko-wiejskiej Sępólno Krajeńskie (<http://www.bip.gmina-sepolno.pl>)

W rynn timer zajmowanej przez dolinę rzeki położone są największe jeziora na terenie gminy, tj. Jezioro Sępoleńskie (o powierzchni ponad 170 ha) i Lutowskie (o powierzchni ponad 162 ha, stanowiące jednocześnie jedno z dwóch najgłębszych jezior gminy obok jez. Niechorz o głębokości przekraczającej 12 m). Jak się okazuje gmina należy do obszarów o dość dużym stopniu jeziorności ocenianej na ok. 3-4% powierzchni ogólnej gminy, gdzie łączna liczba jezior wynosi 17, z czego 13 zostało nazwanych (Kania 2006). Warto podkreślić, że wśród wielu form ochrony przyrody znajdujących się na obszarze gminy Sępólno Krajeńskie na szczególną uwagę zasługuje wspomniany wielokrotnie Krajeński Park Krajobrazowy, a także położone na obszarze Nadleśnictwa Lutówko leśne rezerваты przyrody: Gaj Krajeński (utworzony w 1965 r.), Lutowo (powstały w 1965 r.), rezerwat Dęby Krajeńskie i Buczyzna Pomorska (oba utworzone w 2001r.). Współcześnie ogromne znaczenie w ochronie przyrody, a jednocześnie propagowaniu potencjalnej turystyki przyrodniczej powiatu odegrać może utworzony w 1997 r. Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy "Torfowisko Messy" stanowiący największą (ponad 634 ha) tego typu formę ochrony na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Zespół przyrodniczo-krajobrazowy został ustanowiony dla ochrony wyjątkowo cennych fragmentów krajobrazu naturalnego

obejmującego torfowiska i bagna, jako pozostałości po dawnym jeziorze (Kania 2006, Pasierbski, Krupa 2009).

Sośno (gmina wiejska)

Sośno to gmina wiejska leżąca w powiecie sępoleńskim, woj. kujawsko – pomorskim, oddalona o ok. 45 km od Bydgoszczy, licząca 5 287 mieszkańców (stan na 30.09.2010 r.) i sąsiadująca z gminami Sępólno Krajeńskie, Więcbork, Mrocza, Sicienko, Koronowo i Gostycyn. Gmina zlokalizowana jest w trójkącie małych miast krajeńskich tj. Więcbork – Sępólno Krajeńskie – Mrocza oddalonych od Sośna w promieniu ok. 20 km. Gmina obejmuje ponadto 20 sołectw, a stanowią je następujące miejscowości (<http://www.bip.sosno.lo.pl/>): Dębiny, Dziedno, Jaskowo, Mierucin, Obodowo, Olszewka, Sośno, Przepalkowo, Rogalin, Rostoki, Sitno, Skoraczewo, Zielonka, Szynwałd, Tonin, Toninek, Tuszkowo, Wąwelno, Wielowicz, Wielowiczek (ryc. 6).



Ryc. 6 Plan gminy wiejskiej Sośno (<http://www.sosno.ug.gov.pl>)

Teren gminy jest urozmaicony, pagórkowaty, przeważają gleby klasy III i IV. Warunki klimatyczne są korzystne. Sośno leży w pomorskiej strefie klimatycznej. Z areału 1370 hektarów większość stanowią ziemie uprawne, zagospodarowane indywidualnymi gospodarstwami rolnymi. Niewielką część gminy zajmują lasy mieszane należące

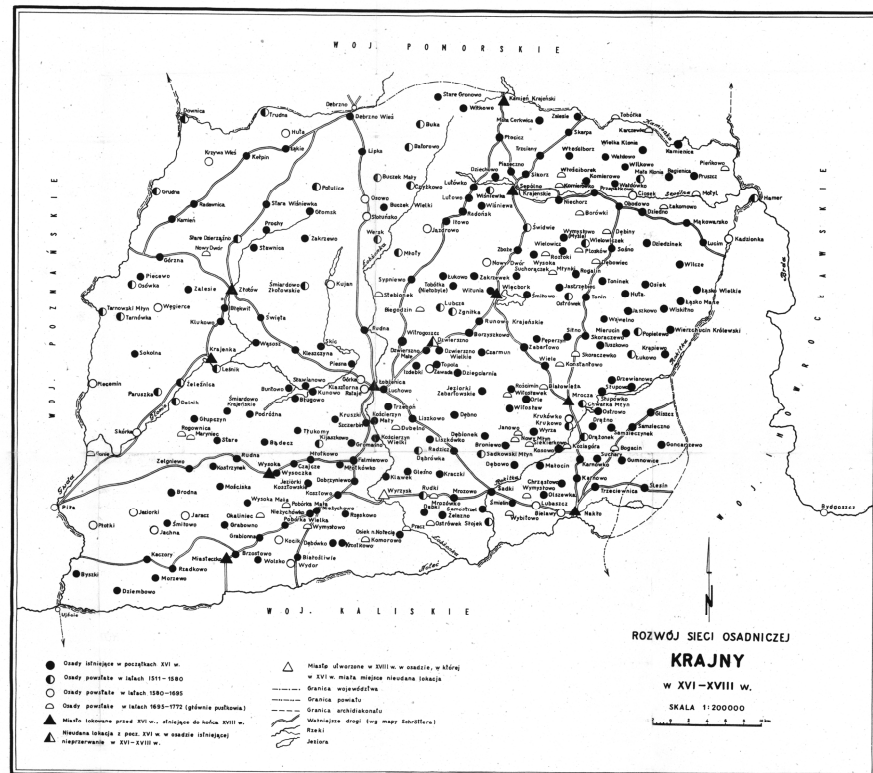
do Nadleśnictwa Runowo (<http://www.sosno.pl>). Charakter gminy Sośno można określić, jako wiejski – typowo rolniczy, gdyż głównym źródłem utrzymania jest rolnictwo. Produkcję rolną prowadzi tu ok. 500 gospodarstw indywidualnych. Obszar gminy jest ciekawy ze względu na jego walory przyrodnicze i krajobrazowe. Są tutaj tereny prawnie chronione, do których zaliczyć należy: rezerwat leśny o pow. 4,75 ha w Wąwelnie, Krajeński Park Krajobrazowy obejmujący dolinę rzeki Sępolenka, Obszar Chronionego Krajobrazu „Ozów Wielowickich” w Wielowiczku, moreny czołowe we wsiach Tonin, Toninek, Ostrówek i Sitno, liczne pomniki przyrody oraz parki dworskie w Rogalinie, Wąwelnie i Przepałkowie. Większe skupiska lasów znajdują się w okolicach Szynwałdu, Toninka, Wąwelna, Sitna, Skoraczewa i Dębin, przeważnie o drzewostanie mieszanym z udziałem drzew iglastych tj. sosny i świerku oraz drzew liściastych: olchy, brzozy, dębu, buku. Elementem sieci hydrograficznej gminy są rzeki Sępolenka i Krówka wpadające do rzeki Brdy na terenie gm. Koronowo oraz rzeka Orla wpadające do rzeki Noteć (gm. Nakło n/Notecią). Na północy znajduje się duży kompleks łąk tzw. Łąki Mazurskie, o powierzchni ok. 100 ha stanowiących siedlisko ptactwa, głównie żurawia oraz dzikiej zwierzyny. Na wschodnim skraju gminy w miejscowości Dziedno znajduje się bezodpływowe jezioro o pow. ok. 70 ha. Środowisko przyrodnicze gminy jest środowiskiem nie zdegradowanym i o znikomym zanieczyszczeniu.

3.2. Obszar gmin wchodzących w skład LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”, jako nierozzerwalna część historycznej Krajny.

Niezwykle ważnym jest fakt, że wszystkie trzy gminy (tj. Więcbork, Sępólno Krajeńskie i Sośno) wchodzące w skład działania LGD „Nasza Krajna” leżą w zasięgu historycznej Krajny stanowiącej region przejściowy między Wielkopolską a Pomorzem (w ujęciu geograficznym) oraz między Pałukami i Kaszubami (w ujęciu etnograficznym). Przebieg granic Krajny (ryc. 1) uwarunkowany jest historycznym podziałem na jednostki kościelne (archidiakonaty i dekanaty) i utożsamiany jest głównie z kształtem dawnego powiatu nakielskiego z okresu XVI–XVIII w. W literaturze przedmiotu granice Krajny najlepiej określone zostały w 1961 przez Pawła Szafrana, który w swojej monograficznej publikacji naukowej z pogranicza geografii historycznej i osadnictwa pt. *Osadnictwo historycznej Krajny w XVI-XVIII w. (1511-1772)* wyznaczył następujący przebieg granic historycznej Krajny:

- granicę południową Krajny stanowi dolina środkowej Noteci,
- dolina rzeki Gwdy – granica zachodnia,

- doliny rzek Dobrzyńki (dopływ Gwdy) i Kamionki (dopływ Brdy) – granica północna,
- wschodnia granica Krajny pokrywająca się z fragmentem doliny Brdy i ciągiem Jezior Byszewskich, a następnie ciągnącym ku środkowej Noteci w kierunku Nakła n/Notecią zgodnie z przebiegiem granicy powiatu nakielskiego z XVI-XVIII w.



Ryc. 7 Obszar historycznej Krajny wg podziału P. Szafrana (P. Szafran, 1961).

3.3. Rys geologiczny obszaru badań, jako punkt wyjścia do stworzenia koncepcji geoparku.

Budowa geologiczna obszaru badań (stanowiąca fragment Pojezierza Krajeńskiego) została w ostatnich latach uszczegółowiona dzięki prowadzonym pracom nad „Szczegółową mapą geologiczną Polski w skali 1: 50 000” – arkusze Więcbork i Sępólno Krajeńskie (Pasierbski i Niewiarowski 1996, 1998). Dzięki nim wiadomo już, że na tym obszarze dość wysoko zalegają osady neogeńskie, wyniesione prawdopodobnie jeszcze w starszym czwartorzędzie. Są to plioceńskie iły pstre, głównie w południowej części Pojezierza Krajeńskiego, a także miocenna formacja burowęglowa, występująca w części północnej tego obszaru. Pokłady węgla brunatnego, o miąższości i zaleganiu powodującymi możliwość jego wydobywania, występują już w okolicy Więcborka. Wyniesione struktury,

związane są prawdopodobnie z tektoniką solną oraz procesami glacitektonicznymi. Tworzą one bowiem tzw. Elewację wieńborską o równoleżnikowej orientacji. Jest ona rozcięta południkowo przez szerokie obniżenie sępoleńskie, będące efektem egzaracji lodowcowej.

Osady czwartorzędowe, związane z kolejnymi zlodowaceniami stanowią przeważnie gliny zwałowe, należące głównie do zlodowaceń środkowopolskich. Najstarszym poziomem glacialnym jest tu glina zwałowa zlodowacenia Odry. Osady zlodowacenia Warty wykształcone są w postaci trzech ogniw glacialnych (osady morenowe, zastoiskowe i glaciofluwialne) o łącznej miąższości nawet ponad 60 m. Zalegające na powierzchni osady zlodowacenia Wisły są wykształcone w postaci trzech serii glacialnych (Pasierbski 2003), z których największą miąższość osiąga poziom glin zwałowych z okresu stadiału górnego. Na powierzchni, wg badań prowadzonych tu przez wiele lat przez M. Pasierbskiego (2003), zalega warstwa morenowa interpretowana jako zapis przekroczenia całego obszaru wieńborskiej strefy marginalnej przez lądolód (Pasierbski 2003). Miejscami występuje glina zwałowa odłożona we wnętrzu wypustów lądolodu, jak np. w niecce glacialnej jeziora Juchacz (Pasierbski 1995), co jest interpretowane również jako tzw. oscylacja wieńborska.

Powierzchnia Pojezierza Krajeńskiego stopniowo podnosi się od krawędzi pradoliny Noteci w kierunku północnym. Na tym terenie występuje kilka wyraźnych stref marginalnych lądolodu. Tuż nad krawędzią pradoliny Noteci – Warty występują duże izolowane masywy morenowe z dominującą wśród nich Dębową Górą (194,2 m n.p.m.). Kolejną strefą czołowomorenową, położoną na północ od wymienionych wyżej moren nadnoteckich są wzgórza morenowe w okolicy Wieńborka.

Formy ozowe występują zarówno na zapleczu zaprezentowanej strefy, w jej obrębie, a także na przedpolu. Od północy obszar, na którym znajdują się ozy, ograniczony jest przez kolejną strefę marginalną, biegnącą prosto od krawędzi doliny Gwdy (Krzywa Wieś) poprzez miejscowości Obkaz, Dąbrówka, aż po Tucholę (Gierszewski i Pasierbski 1993, Gierszewski 1995).

Do szczególnie wyraźnych form polodowcowych Pojezierza Krajeńskiego, także w obszarze objętym niniejszym opracowaniem – należą rynny subglacialne, często o rzadko spotykanej formie, czego przykładem jest złożona genetycznie rynna byszewska, a występujące tu generalnie w dwóch układach. Pierwszy z nich ma przebieg NNE – SSW, skręcający w kierunku zachodnim w części południowej Pojezierza Krajeńskiego, w pobliżu krawędzi pradoliny Noteci. Drugi układ ma przebieg równoleżnikowy, bądź do niego zbliżony. Istotną morfologiczną cechą tego obszaru jest również występowanie nietypowych,

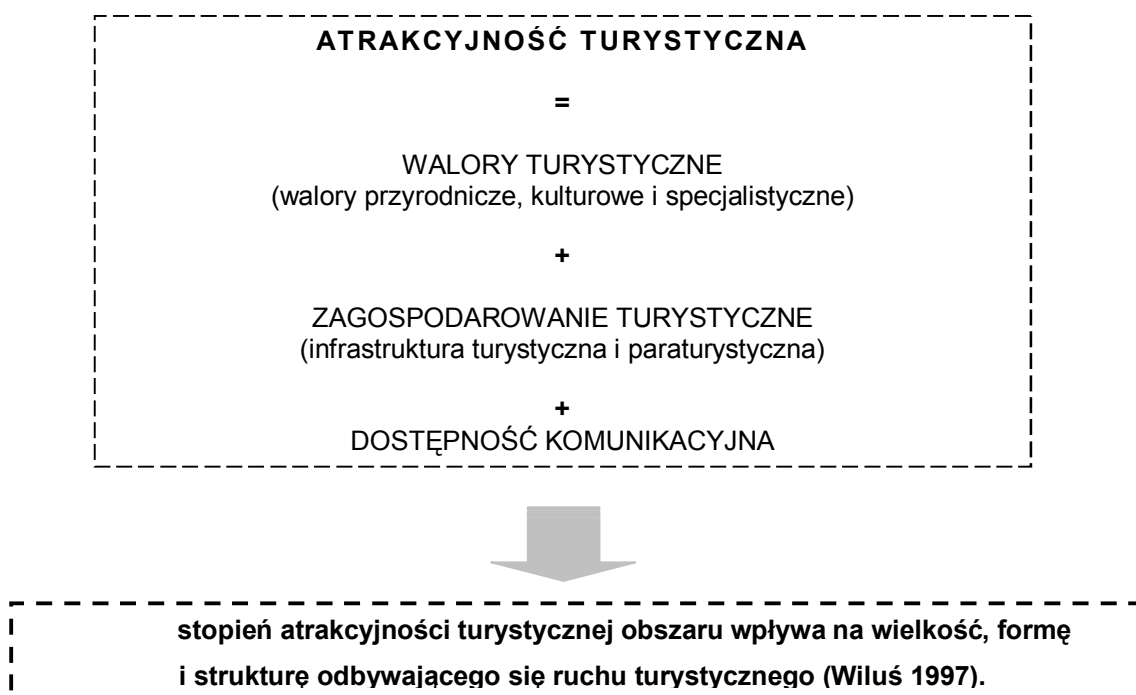
dużych izolowanych wzgórz, o południkowym, prostopadłym do moren wiecborskich ułożeniu, określanych początkowo jako kemy (Murawski 1973), a od pewnego czasu jako megadrumliny (Pasierbski 2003). Są to np. formy w Wysokiej Krajeńskiej, Dalkowie, Zbożu, a także w Sośnie. Formy drumlinowe o różnym wykształceniu morfologicznym i budowie wewnętrznej są często spotykane na Pojezierzu Krajeńskim.

Do chwili obecnej rozpoznano na Pojezierzu Krajeńskim 50 form określanych jako ozy (Krupa 2010). Pierwsze prace geologiczne były prowadzone przez geologów niemieckich, pracujących na tym terenie w związku z budową linii kolejowych. Wymagało to nie tylko szczegółowej analizy rzeźby terenu, ale również rozpoznania budowy geologicznej w celu tworzenia wykopów, nasypów i budowy mostów. Pokłosiem tych prac stały się publikacje dotyczące geologii Pomorza (m. in. Sonntag 1919). A. Jentzsch (student geologii, a późniejszy geolog Pruskiego Urzędu Geologicznego) opisał nowy oz w pracy „*Ein Os bei Borowke in Westpreussen*” (Jentzsch 1906). Obecnie jest on znany jako oz Szynwałd – Przepalkowo i należy do najciekawiej wykształconych i najlepiej zachowanych tego typu form na badanym obszarze (Pasierbski 2003). Kolejny oz został opisany w pracy „*Geologie von Westpreussen*” przez P. Sonntaga i nazwany przez niego „ozem Bismarcka” (Sonntag 1919).

W 1952 roku R. Galon opisał odkryty przez siebie **oz Płosków-Wielowiczek (dziś Wielowicz-Wielowiczek), który jest jedyną do tej pory formą ozową objętą ochroną pod nazwą Obszar Chronionego Krajobrazu Ozy Wielowickie**. Ponownie stał się on tematem badań dużo później (Krupa 2006). Istotne prace badawcze, które przyniosły odkrycie kolejnych ozów prowadził wymieniany już T. Murawski (1973). Ich efektem jest nieopublikowana praca doktorska, zawierająca opis 14 ozów, w tym 3 opisane już wcześniej w literaturze. T. Murawski nieco wcześniej wykreślił również „*Mapę Morfogenetyczną Wysoczyzny Krajeńskiej*” (1969), na której znalazły się ozy odnalezione przez niego w terenie i przedstawione w wymienionej pracy. Do odkrycia kolejnych ozów przyczyniły się nowe badania moren wiecborskich (Pasierbski 1996) oraz prace geologiczne nad „*Szczegółową mapą geologiczną Polski w skali 1: 50 000*”, arkusze Więcbork i Sępólno Krajeńskie (Pasierbski i Niewiarowski 1996, 1998). W latach 2005-2006 przeprowadzono badania wybranych form w ramach projektu badawczego MEiN nr 2 P04E 015 29, co w połączeniu z wcześniejszymi pracami prowadzonymi przez A. Krupę stanowiło podstawę do stworzenia w 2010 r. rozprawy doktorskiej pt. „*Geneza i mechanizm powstawania ozów Pojezierza Krajeńskiego*”.

4. Atrakcyjność turystyczna gmin wchodzących w skład obszaru LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”

W literaturze przedmiotu pod pojęciem atrakcyjności turystycznej rozumie się wszelkie właściwości jednostek przestrzennych (zarówno danego obszaru, miejscowości, gminy, miasta czy nawet regionu) wynikające z zespołu cech przyrodniczych lub pozaprzyrodniczych (kulturowych), które wzbudzają zainteresowanie i przyciągają turystów (Warszyńska, Jackowski 1979). Pojęcie to zawiera w sobie, jak podkreśla W. Kurek (2007), elementy stanowiące podstawę rozwoju wszelkiej aktywności turystycznej i zaspokajania potrzeb turystycznych, jakimi są: walory turystyczne (zarówno przyrodnicze, kulturowe i specjalistyczne), zagospodarowanie turystyczne (w tym infrastruktura turystyczna i paraturystyczna) oraz dostępność komunikacyjna (rozumiana nie tylko, jako fizyczna możliwość dojazdu do miejsca docelowego, ale przede wszystkim czytelne w przestrzeni oznakowanie trasy dojazdu) – zob. ryc. 8. Co istotniejsze to atrakcyjność turystyczna może mieć charakter uniwersalny (tj. obiektywny – postrzegany przez pryzmat znaczenia dla ogółu turystów) lub względny (właściwie subiektywny, spostrzegany przez każdego człowieka w sposób indywidualny). W efekcie końcowym to stopień atrakcyjności turystycznej obszaru wpływa na wielkość, formę i strukturę ruchu turystycznego odbywającego się w danym miejscu (Wiluś 1997).



Ryc. 8 Schemat obrazujący elementy składowe pojęcia atrakcyjności turystycznej mającej wpływ na kształtowanie się specyfiki ruchu turystycznego danego obszaru – opracowanie M. Kozłowska-Adamczak na podstawie Warszyńska i Jackowski (1979), W. Kruczek (2007), Wiluś (1997). 26

4.1. Najciekawsze walory turystyczne miejscowości badanych gmin.

W literaturze przedmiotu „przez walory turystyczne rozumie się zespół elementów środowiska naturalnego oraz elementów pozaprzyrodniczych, które wspólnie lub każde z osobna są przedmiotem zainteresowania turystów i decydują o atrakcyjności turystycznej” (Kurek 2007, s. 24). Najczęściej stosuje się dwie najbardziej powszechne klasyfikacje walorów prezentowane w publikacjach przez licznych autorów m.in. Warszzyńską i Jackowskiego (1979), Lijewskiego, Mikułowskiego i Wyrzykowskiego (2008), Kurka (2007) :

- podział na walory przyrodnicze, kulturowe (zwane inaczej pozaprzyrodniczymi lub antropogenicznymi) i walory specjalistyczne,
- lub podział na walory krajoznawcze, wypoczynkowe i specjalistyczne.

Zatem **wśród zróżnicowanej grupy walorów turystycznych mogą znaleźć się m.in.:**

- nie tylko zabytki architektury i budownictwa (np. ruiny zamków, stare chałupy, zabytkowe kościoły czy historyczne układy urbanistyczne miast id.),
- ale także wszelkiego rodzaju muzea (zarówno zbiorów przyrodniczych, sztuki, muzea etnograficzne, skanseny itd.),
- miejsca kultu religijnego i miejsca martyrologii oraz pamięci narodowej,
- współczesne imprezy o charakterze kulturalnym, sportowym i religijnym,
- wszystkie formy ochrony przyrody,
- wszelkie osobliwości flory i fauny,
- **ciekawe formy rzeźby terenu np. doliny rzeczne, wąwozy, ciągi rynien jeziornych, ozy, drumliny itd.,**
- **obiekty geologiczne,**

ale także wiele innych elementów środowiska przyrodniczego lub części świata związanego z działalnością człowieka. Wszystko jednak pod jednym ważnym warunkiem – chodzi o to, aby dane elementy były na tyle atrakcyjne, ażeby wzbudzić w potencjalnym turyście minimum zainteresowania.

Więcbork

Liczne wojny i pożary w ciągu wieków nie sprzyjały zachowaniu się wielu zabytków architektury w mieście. Do najstarszych należy kościół parafialny św. Szymona i Judy Tadeusza oraz wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, zbudowany w latach 1772 – 1778 z fundacji Aleksandra Hilarego Potulickiego. Do zabytków architektury sakralnej należy również kaplica cmentarna pod wezwaniem św. Katarzyny, zbudowana w 1787 roku

z fundacji Michała Potulickiego, która wzniesiona została na rzucie koła i przykryta sześciopłatowym dachem. Od wspomnianej daty kaplica była dwa razy odnawiana w latach 1908 i 1979. W czasie ostatniego remontu przełożono całkowicie dach. Wewnątrz kaplicy znajduje się mały drewniany ołtarz wykonany przez F. Korthalsa, pochodzący z 1908 r. (Panek 1999). Ciekawostką może stanowić także wieża ciśnień zbudowana w latach 20. XX w. Oczywiście największym walorem turystycznym Więcborka są zasoby przyrodnicze w postaci 27 jezior, z czego najbardziej atrakcyjnym dla rozwoju turystyki głównie wypoczynkowej jest jezioro Więcborskie – stanowiące największy akwen wodny powiatu sępoleńskiego. Na odcinku zabudowań miejskich ciągnie się promenada ze skwerami. Urozmaicona linia brzegowa jeziora tworzy liczne zatoczki i półwyspy. Dobrze rozwinięta wokół jeziora sieć ścieżek pozwala na spacer, jazdę rowerową i inne formy rekreacji, z kolei otaczające jezioro wzgórza morenowe stają się doskonałymi punktami widokowymi na jezioro, miasto i całą okolicę. Z tych powodów, już w latach 60 XX w. zaczęto budować nad jeziorem Więcborskim kompleksy pierwszych ośrodków wczasowych, które w swojej formie przetrwały, aż do początku lat 90. XX w., a współcześnie w nowej i niejednokrotnie nowoczesnej odsłonie służą licznie przybywającym turystom nie tylko z województwa kujawsko-pomorskiego. Zdaje się, że największą atrakcją w sezonie letnim Więcborka stanowią dwie plaże – jedna zlokalizowana tuż przy kompleksie ośrodków wczasowych wraz z przyległym stadionem sportowym i strzelnicą, druga zaś tzw. plaża miejska wyposażona w pomosty z funkcjonującym sezonowo polem namiotowym i boiskiem sportowym.

Runowo Krajeńskie

Wieś położona 4 km od Więcborka, w kierunku południowo – zachodnim. Do zarejestrowanych zabytków architektury w Runowie należy kościół parafialny p.w. Trójcy Świętej oraz Zespół Pałacowo – Parkowy Runowo z ruinami pałacu z XVI w. z przyległym parkiem podworskim. Kościół w Runowie Krajeńskim jest jednym z najstarszych zabytków sztuki sakralnej na Krajnie i liczącym się zabytkiem w skali kraju. Zbudowany został z lat 1606 – 1607 z fundacji Jana Orzelskiego, do dziś zachował pierwotną formę architektoniczną. Jest to kościół późnorenesansowy o tradycjach gotyckich. Fundatorzy kościoła spoczywają w podziemiach pod ołtarzem głównym. Obite sukrem trumny widać poprzez otwory wentylacyjne. Z kolei zabytkowy park w Runowie Krajeńskim jest rozległym i umiejętnie skomponowanym założeniem krajobrazowym. Posiada powierzchnię 19,5 ha,

w tym 5,7 ha wód powierzchniowych, zaś jego współczesna forma powstała w drugiej połowie XIX wieku (Czajkowska 2001).

Sypniewo

Wieś położona jest na piaszczystej równinie sandrowej, w odległości 12 km od Więcborka w kierunku zachodnim. Od 1824 roku majątek sypniewski należał do rodziny Wilckensów. We wsi zachował się interesujący obiekt budownictwa drewnianego – kościół parafialny św. Katarzyny z 1781 roku, zbudowany na miejscu poprzedniego, z którego pozostała krypta pod prezbiterium oraz drzwi żelazne okute skośną kratą z rozetami pochodzą z XVI wieku. Kościół posiada bogaty barokowo–rokokowo– klasycystyczny wystrój wnętrza. Z XVIII wiecznych zabytków na uwagę zasługują trzy ołtarze kościoła – ołtarz główny z 1781 roku, ambona, chrzcielnica murowana z rzeźbą anioła, chór muzyczny z 1781 roku wsparty na dwóch słupach zakończonych rzeźbami siłaczy. Obok kościoła znajduje się drewniana dzwonnica z 1926 roku, w której wiszą trzy zabytkowe dzwony. Najstarszy pochodzi z 1725 r. z fundacji Andrzeja Teodora Grabowskiego. Pozostałe zostały odlane w Berlinie w 1775 i 1832 r.

Do zabytków architektury świeckiej należy pałac zbudowany w 1850 roku dla rodziny Wilckensów. Pałac jest budowlą neoklasycystyczną z cechami neorenesansowym. Do wnętrza pałacu prowadzą elektryczne drzwi, których półkoliste zamknięcie wypełnia witraż o stylizowanych motywach roślinno–geometrycznych. W narożniku południowo– wschodnim znajdowały się neobarokowe elementy wystroju. Po wojnie utworzono tutaj Państwowe Technikum Rolnicze. Pałac otoczony jest założeniem parkowym o powierzchni 8 ha i bogatym gatunkowo drzewostanie. We wschodniej części parku jest staw o powierzchni 0,7 ha posiadający wyspę, na której została podstawa pomnika. Kiedyś stała tam rzeźba z białego marmuru, przedstawiająca kobiecą postać (Czajkowska 2001).

Zabartowo

Wieś położona w rynnicy subglacyjnej, przy szosie Więcbork – Nakło n/Notecią w odległości 7 km od Więcborka. Wzmiankowana już w 1279 roku była własnością klasztoru w Łądzie. W 1288 roku należała do arcybiskupa gnieźnieńskiego. Zabartowo jest jedną z najstarszych miejscowości w gminie Więcbork, jednak z ówczesnych średniowiecznych budowli nic się nie zachowało. W centrum wsi podziwiać można neogotycki kościół św. Jakuba, wzniesiony w latach 1865 – 1866 według planów Fryderyka Wilhelma Koepke z Białosłiwa. Jest

to budowla jednonawowa z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, nakrytym sklepieniem krzyżowym. Na zewnątrz charakteryzuje się szczytami schodkowymi. Front zdobi trójkondygnacyjna wieża wysokości 45 m z dwiema barokowymi rzeźbami (Panek 1999).

Suchorączek

Wieś położona jest w kierunku północno–zachodnim, w odległości 3 km od Więcborka. Tutaj godnym zwiedzania jest założenie pałacowo – parkowe, które należy do zabytków rejestrowanych. Pałac został wzniesiony w 1852 roku o czym świadczyć może datownik wyryty na kamiennym cokole elewacji frontowej. Po II wojnie światowej utworzono tutaj Dom Dziecka (dla sierot wojennych). Od 1965 za budynkiem rozciąga się park o charakterze krajobrazowym założony już w II połowie XIX wieku. Układ kompozycyjny parku oparty został na nieregularnie rozrzuconych tzw. „atlantach ogrodowych”. Z dawnej architektury ogrodowej zachowała się okrągła niecka niewielkiej sadzawki o ścianach i dnie wymurowanych kamieniami polnymi (Czajkowska 2001).

Pęperzyn

Wieś położona nad jeziorem Pęperzyńskim (w odległości 9 km od Więcborka) pierwotnie należąca do arcybiskupa gnieźnieńskiego, klasztoru Cystersów z Byszewa. Później była własnością m.in. rodziny Pęperzyńskich (Borlik 2008). Wśród zabytków budownictwa sakralnego można zwiedzić salowy, późnobarokowy kościół ewangelicki zbudowany w 1778 roku. Budowla odznacza się bogatą dekoracją elewacji. Najbardziej uwagę przyciąga szalowana kwadratowa wieżyczka konstrukcji szkieletowej. Na niej znajduje się blaszany hełm baniasty z latarnią, zwieńczony chorągiewką z datą budowy oraz herbem „Kalinowa”. W skromnym wyposażeniu wnętrza kościoła uwagę zwraca XVIII – wieczna rzeźba , tj. krucyfiks. Pęperzyn posiada również park dworski, który jest spuścizną po dawnych właścicielach ziemskich, którzy zajmowali tutaj swoje posiadłości. Dwór niestety znajduje się w ruinie. W jego otoczeniu rosną przeważnie jodły, topole i buki, zaś z krzewów głóg jednoszyszkowy i iglaki. Wśród pomników przyrody na terenie parku podziwiać można dąb szypułkowy o obwodzie 330 cm (liczonym w pierśnicy), który obecnie jest pod zarządem Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa (Panek 1999).

Sępólno Krajeńskie

Malownicze miasto Pojezierza Krajeńskiego położone nad Jeziorem Sępoleńskim, drugim co do wielkości w powiecie. Sępólno posiada niezwykle walory krajobrazowo – turystyczne: czyste powietrze, wody 17 jezior, przepiękne oblicze lasów, wzniesień terenu i doliny rzeki Sępolenki.

W Sępólnie Krajeńskim niestety zachowało się niewiele walorów kulturowych, co jest efektem wielu klęsk i zniszczeń szalejących ze strony wroga przez wieki na Krajnie. Do nielicznych zabytków miasta należą:

- układ urbanistyczny Sępólna pochodzący z XIV-XIX w., wraz z zabudową rynku z II połowy XIX w.,
- przepiękny budynek z 1929 r., w którym współcześnie mieszczą się siedziby Urzędu Miasta i Gminy w Sępólnie Krajeńskim oraz starostwa powiatowego,
- w obniżeniu terenu przy ulicy Farnej stoi kościół parafialny pod wezwaniem św. Bartłomieja z przełomu XVIII/XIX w.; w latach 1926-1927 kościół został odnowiony – powiększony o dobudowę przęsła i wieży od zachodu; na uwagę zasługują dwie późnorenesansowe ołtarze boczne z 1637 r. oraz dwie gotyckie rzeźby z XV w. przedstawiające postaci św. Marii Magdaleny i św. Jana Chrzciciela,
- cmentarz parafialny znajdujący się przy ul. Chojnickiej, na którym w mogiłach zbiorowych i indywidualnych spoczywa kilkudziesięciu poległych żołnierzy I Armii Wojska Polskiego (Borlik 2008).

Komierowo

Wieś położona w pobliżu trasy: Sępólno Krajeńskie–Bydgoszcz w odległości ok. 13 km od Sępólna Krajeńskiego. Przez blisko 900 lat wieś zamieszkiwana była przez jeden z ważniejszych rodów Krajny – rodzinę Komierowskich. We wsi znajduje się zespół pałacowy-parkowy prawdopodobnie z przełomu XIX i XX w. W 1656 r. jako dwór obronny został zniszczony przez Szwedów, następnie dzięki staraniom Piotra Komierowskiego wzniesiony został na wzgórzu, jako nowy dwór barokowy, a następnie przebudowany w 1896 r. . obszerną formę neobarokowo-klasycystyczną pałac otrzymał w 1929 r. (Borlik 2008). W otaczającym dookoła założeniu parkowym występują liczne okazy starodrzewi (między innymi uznawane za pomniki przyrody okazy starych dębów i lip o obwodzie przekraczającym 600 cm. Na wzniesieniu parku w latach 1984 – 1986 z fundacji Andrzeja Komierowskiego zbudowano kościół w miejsce XVII – wiecznego, wysadzonego przez

Niemców w 1945 roku. Są tutaj dwa cmentarze: ewangelicki i katolicki z kaplicą Komierowskich.(Panek 1999).

Iłowo

Wieś z kościołem neogotyckim z XIX wieku, wraz z plebanią o konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą. Największym walorem przyrodniczym wsi jest znajduje się malownicze jezioro Juchacz stanowiące doskonale miejsce wypoczynku nie tylko mieszkańców gminy, ale także przyjezdnych turystów.

Wałdowo

Wałdowo to malownicza i największa zarazem wieś położona w południowo-wschodniej części gminy Sępólno Krajeńskie. Znajduje się tutaj najstarszy w gminie zabytkowy kościół pw. Św. Mateusza pochodzący z XVII wieku i ufundowany przez Annę Wałdowską. Kościół zbudowany najprawdopodobniej w 1621 r.. o czym świadczyć może liczba 1621 umieszczona na jednej ze ścian kościoła.. znajduje się tu także plebania i kapliczka z początku XIX w. do elementów stylowych świadczących o związkach z epoką należą portal zachodni kościoła, drzwi od nawy od strony północnej kościoła, kropielnice oraz barokowy obraz prezentujący Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny.

Skarpa

Wieś położona na trasie: Sępólno Krajeńskie–Tuchola oddalona o ok. 7 km na północny-zachód od Sępólna Krajeńskiego. Z pięknego krajobrazu skarpy wyłania się zespół dworsko – parkowy z połowy XIX wieku rozbudowany na początku XX w. oraz kaplica p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny z 1930 roku (Borlik 2008, Panek1999).

Wąwelno

Wąwelno to wieś położona w południowej części gminy Sośno w powiecie sępoleńskim, w województwie kujawsko-pomorskim. Oddalona jest o ok. 30 km od Sępólna Krajeńskiego, 15 km od Więcborka oraz 40 km od Bydgoszczy. Pierwsza wzmianka o Wąwelnie (wówczas znanym jako Vanvelno) pochodzi już z 1290 roku, kiedy arcybiskup gnieźnieński Jakub II przekazał dziesięciny stołowe z Wąwelna klasztorowi Cystersów z Byszewa.. Wąwelno

przez wieki stawało się dobrem wielu znanych rodów krajeńskich, w tym m.in. Ślesieńskich, Korytowskich czy Działyńskich. Do najważniejszych zabytków kultury materialnej Wąwelną należą:

- barokowy kościół z XVII w. budowniczym, którego był Dawid Fecel z Chojnic., zaś sama budowa kościoła trwała od 1758 do 1767 roku.; fundatorem kościoła był ówczesny dziedzic Stanisław ze Słup Wałdowski, jednocześnie z budową kościoła ufundowane zostało rokokowe wyposażenie wnętrza – początkowo były to 3 ołtarze: główny NMP z zasłoną Św. Marią Magdaleną, po stronie ewangelii Św. Barbara, po stronie epistoły Św. Jan Nepomucen. Następnie dodatkowe 3 ołtarze, ławy kolatorskie, balaski, ambona, chrzcielnica, organy. Wyposażenie to o wysokim poziomie artystycznym zachowało się bez większych zmian do dzisiaj. Kościół posiadał wolnostojącą wieżę - dzwonnice po południowo-zachodniej stronie. W latach 1901-1908 proboszcz ks. Wojciechowski rozebrał chylącą się dzwonnice, zasadził wokół kościoła szpaler lip i wstawił bramę wjazdową od strony Tonina. W 1937 r wybudowano nową dzwonnice na osi fasady zachodniej wtopioną w ogrodzenie
- zespół pałacowo-dworski wzniesiony w 1888 roku przez właściciela majątku Adolfa Frenzela radcę tajnego, berlińskiego bankiera, właściciela banku Jacquier. Pałac zbudowany został w stylu neoklasycystycznym, a powstał w miejscu dawnego dworu na skraju istniejącego parku; jak się okazuje dokładna data powstania założenia parkowego jest trudna do ustalenia – najprawdopodobniej park założono w latach 1850-1870, gdy Wąwelną należało do rodziny Grabowskich o czym świadczyć może wiek najstarszych drzew znajdujących się w najbliższym otoczeniu pałacu;. przed pałacem znajduje się podjazd – po zachodniej stronie pałacu znajdują się zabudowania podwórza folwarcznego, zaś po wschodniej stronie rozciąga się park ze starodrzewiem graniczący z kompleksem leśnym; w reprezentacyjnym parterze pałacu mieściły się kiedyś obszerna sień, salon, gabinet, jadalnia, zaś na piętrze pałacu mieściły się sypialnie⁶.

Ważnym walorem przyrodniczym wsi leżącym w środkowej części uroczyska leśnego „Wąwelną” leśnictwa Wąwelną jest rezerwat przyrody utworzony w 1958 r. Powierzchnia

⁶ Południowa niższa część pałacu pełniła niegdyś funkcje administracyjne. Pałac do wybuchu wojny był niezamieszkały. Po wojnie majątek został przejęty przez Państwowe Nieruchomości Ziemskie. W latach 50. XX w. budynek należał do Sandomiersko-Wielkopolskiej Hodowli Nasion. Od roku 1960 utworzono tu Państwowe Gospodarstwo Rolne. W 1993 roku zespół pałacowo-parkowy został przejęty przez Agencję Własności Rolnych Skarbu Państwa. Z kolei w 1994 roku został wydzierżawiony PRHU „Farmer” Sp. z o.o. Obecnie w pałacu mieszczą się pomieszczenia mieszkalne i biuro firmy.

rezerwatu „Wąwelnio” stanowi kompleks o ogólnej powierzchni 4,72 ha porastający równinę morenową. Celem utworzenia rezerwatu „Wąwelnio” była i nadal jest ochrona gatunkowa jarzębu brekini. Na dzień dzisiejszy w rezerwacie występują 4 sztuki „dorosłej” brekini.

Skoraczewo

Skoraczewo wieś należąca do gminy Sośno leżąca 7 km na północ od Mroczy. Największym walorem przyrodniczym Skoraszewa są dominujące na obszarze wsi morfologiczne formy falistej równiny morenowej. Oprócz tego krajobraz kształtowany jest przez zagłębienia bezodpływowe i niewielkie doliny rzeczne. Przez teren wsi przepływa rzeka Krówka, zasilana melioracyjnymi ciekami wodnymi. Zasadniczo koryto rzeczki stanowi wschodnią granicę wsi. W okolicznych lasach znajdują się dęby oznaczone jako pomniki przyrody. Ponadto na terenie wsi, przy rzece Krówce, zaczęły odradzać się rzadkie okazy fauny jak bobry i wydry. W Skoraczewie można łatwo zauważyć czaple siwe i żurawie. Częstym widokiem jest także ptactwo drapieżne.

We Skoraczewie znajduje się wiele ciekawych zabudowań tworzących gospodarstwa w stylu prusko-pomorskim. Budynki te charakteryzują się użyciem jako budulca ścian nośnych czerwonej cegły, zaś ściany działowe wykonane były z cegły glinianej, suszonej. W centralnej części wsi znajduje się ciekawy architektonicznie budynek, który w przeszłości spełniał rolę szkoły i kaplicy ewangelickiej. Budowle te powstały ponad 100 lat wcześniej.

Wielowicz

Wielowicz to wieś leżąca w północno-zachodniej części gminy Sośno oddalona o ok. 14 km od Sępólna Krajeńskiego, 10 km od Więcborka oraz 50 km od Bydgoszczy. W XIII w. Wielowicz należał do dóbr arcybiskupa gnieźnieńskiego. W 1287 r. doszło do układu między opatem klasztoru Byszewo k/ Koronowa Engelbertem a arcybiskupem gnieźnieńskim Jakubem, w wyniku którego Wielowicz przypadł klasztorowi w Byszewie, w ramach wymiany za inne miejscowości. Umowa ta została zatwierdzona w 1288 r. przez Przemysława II – księcia Wielkopolski. W późniejszym okresie wsie Wielowicz i Wielowiczek przeszły w ręce rodziny Wielowieckich herbu „Zaremba” o wizerunku połowy czarnego, skaczącego lwa. Wieś przeszła później w ręce Królikowskich i Skrzetuskich, którzy byli spowinowaceni z Wielowieckimi. W XVI w. Wielowicz należy już do Kostki Zebrzydowskiego.

Do najcenniejszych dóbr kultury materialnej Wielowicza należy istniejący już od XVII w. kościół, który poświęcony został Apostołowi Jakubowi Starszemu. O miejscowym kościele parafialnym wzmiankowano w 1617 r., kiedy arcybiskup Gembicki połączył parafię Wielowicz z Wąwelnem. W 1652 r. kościół posiadał drewnianą wieżyczkę. Obecna bryła kościoła w formie konstrukcji szachulcowej wypełnionej cegłą i gliną, pochodzi z przełomu XVII i XVIII w. W 1849 roku kościół został gruntownie wyremontowany. Dzisiejszą ostateczną formę budynek kościoła otrzymał w 1910 r. po wybudowaniu wieżyczki i chóru kościelnego, wówczas prawdopodobnie zamurowano wejście do świątyni od strony południowej, istniejące jeszcze w 1900 r.

Wśród walorów przyrodniczych na największą uwagę zasługują formy ochrony przyrody, do których należą cenny ze względów naukowo-badawczych Obszar Chronionego Krajobrazu „Ozów Wielowickich” oraz wartościowe kompleksy trwałych użytków zielonych „Łąki Mazurskie” pochodzenia organicznego (chroniące gleby torfowe, murszowo-torfowe, murszowo-mineralne i mułowo-torfowe).

4.2. Podstawowe zagospodarowanie turystyczne gmin (stan na 2011 r.).

W literaturze przedmiotu pod pojęciem zagospodarowania turystycznego (zwanego najczęściej także infrastrukturą turystyczną, rzadziej materialną bazą turystyki lub zespołem urządzeń turystycznych) najczęściej rozumie się:

„a) działalność mającą na celu:

- ochronę i adaptację na potrzeby ruchu turystycznego walorów turystycznych, a więc tych elementów środowiska geograficznego, które stanowią właściwy cel przestrzenny wyjazdów turystycznych;
- zapewnienie możliwości dojazdu do obszarów i obiektów stanowiących cele wyjazdów turystycznych,
- zapewnienie turystom niezbędnych warunków egzystencji w miejscu lub na szlaku będącym celem podróży,

b) wynik tej działalności, określanej jako (...) infrastruktura turystyczna, stanowiących wyposażenie określonego obszaru, szlaku lub miejscowości i umożliwiających zaspokojenie potrzeb turystycznych” (Kurek 2007, s. 26).

Podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego danego obszaru jest:

- baza noclegowa – umożliwiająca turystyce nocleg poza swoim miejscem stałego zamieszkania; zgodnie z art. 36 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz.U. z 2004 r., Nr 223, poz. 2268 z późn. zm.) do obiektów zbiorowego zakwaterowania turystów zalicza się następujące rodzaje obiektów hotelarskich: 1) hotele, 2) motele, 3) pensjonaty, 4) kempingi (campingi), 5) domy wycieczkowe, 6) schroniska młodzieżowe, 7) schroniska, 8) pola biwakowe,
- baza żywieniowa (zwana także gastronomiczną) – stanowiąca zespół obiektów zapewniających turystom możliwość wyżywienia; w jej skład wchodzi obiekty gastronomiczne (typu restauracje, jadalnie, kawiarnie, bary, stołówki przy ośrodkach wczasowych, a także punkty gastronomiczne) oraz sklepy spożywcze (Kurek 2007),
- baza komunikacyjna – umożliwiająca turystyce poruszanie się w obrębie miejsca np. wypoczynku; „w zakres bazy komunikacyjnej turystyki wlicza się: szlaki lotnicze, sieć dróg szybkiego ruchu, linie kolejowe, szlaki morskie i śródlądowe, stacje kolejowe, a także przystanki autobusowe” (Kurek 2007, s. 26); współcześnie do tego rodzaju bazy należy zaliczyć także sieć szlaków turystycznych różnej rangi (od znaczenia lokalnego po trasy o wymiarze międzynarodowym) zarówno o charakterze pieszym, rowerowym, konnym czy nawet wodnym (szlaki kajakowe lub żeglarskie) ,
- baza towarzysząca stanowiąca uzupełnienie podstawowej bazy turystycznej ułatwiający pobyt i korzystanie z walorów turystycznych; najczęściej do tego typu bazy zalicza się: instytucje kulturalne i rozrywkowe typu kina, ośrodki kultury, dyskoteki itp., obiekty rekreacyjno-sportowe (stadiony sportowe, boiska przyszkolne, baseny, aquaparki itp.); istotnym z punktu widzenia turysty stają się także elementy małej architektury typu: punkty widokowe oraz pomosty nad jeziorami, kładki, wiaty i miejsca postojowe umożliwiające odpoczynek turystyce, ważne są także wypożyczalnie sprzętu sportowego (Borlik 2008), a także punkty informacji turystycznej oraz obiekty użyteczności publicznej jak posterunki policji, szpitale, przychodnie oraz apteki lub punkty apteczne, banki lub ich oddziały, bankomaty, sieć handlowa itp.

Analizując stan zainwestowania turystycznego wszystkich 4 gmin powiatu sępoleńskiego (tj. Węcborka, Sępólna Krajeńskiego, Sośna oraz wykraczającego poza granicę badanego obszaru LGD „Nasza Krajna” Kamienia Krajeńskiego) można stwierdzić, że generalnie infrastruktura turystyczna stwarza dobre warunki przede wszystkim dla rozwoju turystyki wypoczynkowej – zarówno pobytowej nad największymi akwenami wodnymi

powiatu (tj. jeziorem Więcborskim, jeziorem Sępoleńskim i Jeziorem Mochel) oraz agroturystyki na obszarach wiejskich. Ze względu zaś na stosunkowo gęstą sieć szlaków turystycznych (stworzonych głównie sumptem poszczególnych gmin) możliwe jest także uprawianie turystyki kwalifikowanej – nastawionej przede wszystkim na turystykę rowerową i pieszą połączonych z krajoznawstwem. Biorąc jednak pod uwagę parametry wielkości zasobów i jakości istniejącej bazy turystycznej sąsiadujących ze sobą gmin jednoznacznie należy powiedzieć, że najlepiej na tym tle wypada gmina Więcbork (szczególnie w granicach administracyjnych miasta), natomiast najgorzej gmina Sośno, która pomimo posiadania ogromnych zasobów turystycznych (w postaci walorów przyrodniczych i kulturowych gminy), wykazuje się praktycznym brakiem zagospodarowania turystycznego⁷.

Więcbork

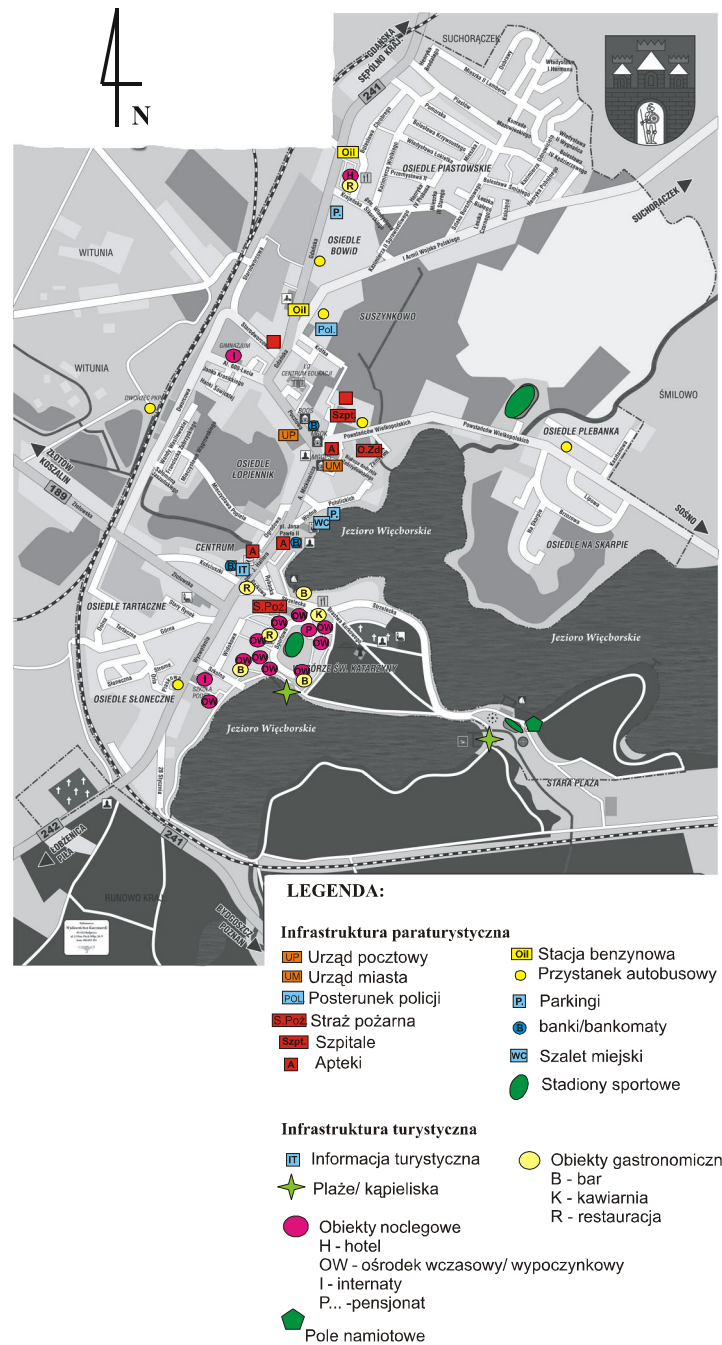
Największa i najpełniej rozwinięta infrastruktura turystyczna powiatu sępoleńskiego występuje w gminie Więcbork. Pod względem liczebności dominują tu głównie ośrodki wczasowe (w sumie 10 obiektów tego typu, w tym 2 państwowe ośrodki pracownicze – stan na koniec 2011 r.), które skupione są w samym mieście wzdłuż brzegu jeziora Więcborskiego i korzystają ze wspólnie zorganizowanej plaży oraz sąsiedztwa stadionu sportowego (ryc. 9). W sumie w całej gminie Więcbork występuje 21 obiektów noclegowych różnego typu, jednakże na oficjalnej stronie Urzędu Gminy i Miasta Więcbork (<http://www.wiecbork.pl/>) prezentowanych jest tylko 19 obiektów. Dwa nie uwzględnione w wykazie obiekty mają charakter państwowych ośrodków pracowniczych zarezerwowanych jedynie dla pracowników Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy – to w pierwszym przypadku, w drugim dla pracowników Polskich Kolei Państwowych.

Wśród obiektów gastronomicznych (w sumie 15 obiektów – stan na koniec 2011 r.) dominują kawiarnie-cukiernie i restauracje. Natomiast baza towarzysząca w gminie reprezentowana jest przede wszystkim przez:

⁷ Przez teren gminy Sośno wyznaczono przebieg międzynarodowej trasy rowerowej Euro Route R-1. „Jednak według Zbigniewa Borońskiego twórcy tego szlaku:

- szczątkowe zainteresowanie samorządów lokalnych i władz terenowych oraz oddziałów PTTK powstawaniem w Polsce międzynarodowych tras rowerowych,
- brak na szczeblu centralnym kompetentnego ogniwa koordynującego całokształt spraw związanych z realizacją międzynarodowego systemu tras rowerowych Euro Velo i sprawami szlaków rowerowych w Polsce,
- brak normatywów prawnych określających, kto w Polsce jest kompetentny i odpowiedzialny za powstawanie, utrzymanie i finansowanie tras międzynarodowych i szlaków rowerowych, spowodował, że program Euro Velo utknął w martwym punkcie” (*Analiza potencjału turystycznego obszaru LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna” 2010, s. 35*).

- obiekty sportowe – stadion „Grom” w Więcborku, boisko sportowe „Gwiazda” w Sypniewie oraz boiska przyszkolne przystosowane do gry w piłkę nożną i koszykową (Borlik 2008),
- wypożyczalnie sprzętu turystycznego i sportowego zlokalizowane na terenie ośrodków wczasowych „Tęcza” i „Flis”,
- punkty informacji turystycznej – jeden zlokalizowany w siedzibie Biblioteki Miejskiej, drugi zaś przy barze „Hangar” nad samym jeziorem Więcborskim..



Ryc. 9 Współczesne zagospodarowanie turystyczne miasta Więcborka – opracowanie Monika Kozłowska-Adamczak na podstawie inwentaryzacji terenowej (stan na 2010 r.)

Warto przy tej okazji dodać, że na obszarze całej gminy Więcbork wyznaczone zostały 4 różne pod względem tematycznym szlaki turystyczne o łącznej długości 76 km. Są to:

- Szlak Więcborski – o długości 20 km, mający na celu propagowanie krajoznawstwa związanego z gminą pokazujący nie tylko piękno walorów przyrodniczych Więcborka (szczególnie polodowcowy krajobraz tej części pojezierza), ale także zwracający uwagę na ciekawe obiekty kultury materialnej tj. Zespół Dworki z XIX w. i park w Karolewie, kościół poewangelicki w Peperzynie czy kościół Św. Jakuba w Zabartowie,
- Szlak Męczeństwa Krajny – długość szlaku wynosi 28 km; zaczyna się we wsi Jastrzębiec w pobliżu cmentarza i kaplicy – mauzoleum ku czci pomordowanych w 1939 r. Polaków, dalej prowadzi przez Karolewo (dawny obóz koncentracyjny), południowym brzegiem jeziora Śmiłowskiego przez Suchorączek (założenie pałacowo-parkowe z II połowy XIX w.), Wysoką Krajeńską i dalej w kierunku północno-wschodnim do Sępólna Krajeńskiego (Borlik 2008),
- Szlak Jezior Krajeńskich o łącznej długości 8 km jest idealny na pieszą wędrowkę; celem szlaku jest pokazanie uroków jeziora Więcborkiego w samym mieście oraz piękna najbliższej okolicy m.in. jeziora Będgoskiego, Weśrednik czy Proboszczowskiego; obiekt, który warto zwiedzić po drodze to kościół Św. Jakuba w Zabartowie,
- Szlak im. Stanisława Łabędzińskiego o długości 20 km; pokazuje piękno najbliższej okolicy Więcborka prowadząc z samego miasta w kierunku Runowa Krajeńskiego wzdłuż brzegów jezior Głębocek Duży i Czarmuńskiego w gminie Więcbork, aż do Jeziora Rościmińskiego i Jeziora Witosławskiego należące do gminy Mrocza.

Wykaz obiektów noclegowych w gminie Więcbork (stan na koniec 2011 r.) z oficjalnej strony internetowej Urzędu Gminy i Miasta Więcbork (<http://www.wiecbork.pl/>):

1. Ośrodek Wczasowy „Z Widokiem”

ul. Szkolna 1, Więcbork

tel. 052 389 67 05

www.zwidokiem.nad-jeziorem.pl

2. Ośrodek Wczasowy „Na Wzgórzu”

ul. Sportowa 2, Więcbork

tel. 052 389 91 21

www.ow-nawzgorzu.pl

3. Ośrodek Wczasowy „Tęcza”

ul. Sportowa 4, Więcbork

tel. 052 389 64 46

www.ow-tecza.pl

4. Ośrodek Wczasowy „Flis”

ul. Sportowa 6, Więcbork

tel. 052 389 64 65

www.flis.nad-jeziorem.pl

5. Ośrodek Wczasowy „Morena”

ul. Szkolna 1, Więcbork

tel. 052 388 92 46

www.morena.wczasy.net.pl

6. Ośrodek Wczasowy „Przy Lesie”

ul. Strzelecka, Więcbork

tel. 052 389 73 19, kom. 502 405 493

www.wiecbork.info

7. Ośrodek Wczasowy „Panorama”

ul. Wyzwolenia, Więcbork

tel. 052 389 81 73

www.owpanorama.pl

8. Ośrodek Wczasowy „RIVA”

ul. Strzelecka 36, Więcbork

tel. 052 389 71 22

email: osrodekriva@gmail.com

9. Pensjonat Olimpijka

ul. Sportowa, Więcbork

tel. 0 698 429 660

10. Pokoje gościnne „Widok”

ul. Sportowa 1, Więcbork

tel. 052 389 67 60, kom. 604 755 747

www.pokoje-widok.republika.pl

smulina@wp.pl

11. Zespół Pałacowo – Parkowy w Runowie Krajeńskim

tel. 052 389 78 13

www.palacrunowo.pl

12. Zespół Pałacowo – Parkowy w Sypniewie

ul. 29 Stycznia 45, Sypniewo

tel. 052 389 20 03

www.palacsypniewo.w.interia.pl

13. Hotel „Pod Koroną”

ul. Gdańska 30a, Więcbork

tel. 052 389 84 02

www.hotel-midas.pl

14. Gospodarstwo Agroturystyczne „JELEŃ”

Jeleń 25 k. Sypniewa

tel. 052 389 23 00

www.agrojele.webpark.pl

15. Stara Szkoła Agroturystyczna
Zakrzewska Osada 20, Więcbork
tel. 052 389 96 52
www.zakrzewek.republika.pl

16. Szkoła Podstawowa im. Kornela Makuszyńskiego w Więcborku
ul. Wyzwolenia 19, Więcbork
tel. 052 389 71 63
www.sp-wiecbork.webpark.pl

Szkoła w okresie wakacji letnich (lipiec, sierpień) organizuje obozy sportowe i inne formy wypoczynku letniego dla grup zorganizowanych. Funkcjonuje również stołówka.

17. Internat Zespołu Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Sypniewie
ul. Kwiatowa 3, Sypniewo
tel. 052 389 20 69
www.zsckrsypniewo.glt.pl

Szkoła świadczy usługi turystyczne w okresie wakacji zimowych i letnich. Możliwość korzystania ze stołówki.

18. Internat Zespołu Szkół Centrum Edukacyjne w Więcborku
ul. Al. 600-lecia 9, Więcbork
tel. 052 389 70 40, 389 95 58, 389 71 43

Internat świadczy usługi w okresie od lipca do sierpnia. Istnieje również możliwość korzystania ze stołówki.

19. Gospodarstwo Agroturystyczne Bernadeta Mucha
Czarmuń 11, 89 - 410 Więcbork
tel. kom 694 752 226
www.wypoczynekpuszcza.pl

Wykaz obiektów gastronomicznych gminy Więcbork (stan na koniec 2011 r.) z oficjalnej strony internetowej Urzędu Gminy i Miasta Więcbork (<http://www.wiecbork.pl/>):

Restauracje

1. „Pod Koroną”
ul. Gdańska 30a, 89 – 410 Więcbork
Tel. 052 3898 402

2. Zespół Pałacowo – Parkowy w Sypniewie
89 – 422 Sypniewo
Tel. 052 3892 003

3. Zespół Pałacowo – Parkowy w Runowie Krajeńskim
89 – 421 Runowo Krajeńskie
Tel. 052 3897 813

4. Restauracja „POMORZANKA”
ul. Hallera, 89 – 410 Więcbork
Tel. 052 3897 042

Pizzerie

5. „U KOWALA”

*ul. Gen. Hallera 36/2, 89 – 410 Więcbork
Tel. 694 547 747*

6. „GRANDIOSA”

*ul. Mickiewicza 15, 89 – 410 Więcbork
Tel. 052 3897 050*

Kawiarnio – cukiernie

7. Kawiarnia „Sportowa”

*ul. Sportowa 1a, 89 – 410 Więcbork
Tel. 052 3898 592*

8. Kawiarnia – Cukiernia „U IGNACA”

*ul. Gen. Hallera 31, 89 – 410 Więcbork
Tel. 052 3897 408*

9. Cukiernia „STAROPOLSKA”

Plac Jana Pawła II, 89 – 410 Więcbork

10. Cukiernia „U PAKULSKIEGO”

Plac Jana Pawła II, 89 – 410 Więcbork

11. Cukiernia „Kraina Słodkości”

ul. Gdańska 18, 89 – 410 Więcbork

Inne punkty gastronomiczne

12. Bar przy Galerii

*ul. Gdańska 18, 89 – 410 Więcbork
Tel. 515 920 904*

13. Western Pizza w Sypniewie

*89 – 422 Sypniewo
Tel. 052 3892 400*

14. „Mała Gastronomia”

ul. Gen. Hallera, 89 – 410 Więcbork

15. Bar Hangar

ul. Strzelecka 5, 89 – 410 Więcbork

Sępólno Krajeńskie

Gmina Sępólno Krajeńskie dysponuje mniejszą liczbą obiektów noclegowych, aniżeli sąsiednia gmina Więcbork, co pod względem parametrów wielkości i jakości bazy turystycznej stawia Sępólno na drugim miejscu wśród gmin leżących w granicach obszaru LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”. Pośród form zakwaterowania turystów dominują w gminie gospodarstwa agroturystyczne lub pensjonaty (w sumie 5 obiektów). Ponadto, zgodnie z oficjalnymi informacjami prezentowanymi na stronie internetowej Urzędu Gminy i Miasta Sępólno Krajeńskie (<http://www.gmina-sepolno.pl>), odnajdziemy także dwa hotele, jedno schronisko młodzieżowe (funkcjonujące sezonowo w okresie wakacji letnich) oraz ośrodek wypoczynkowy w Radońsku. W sumie daje nam to liczbę 9 obiektów noclegowych. Warto podkreślić, że urzędowa statystyka magistratu miasta nie uwzględnia (ważnego z punktu widzenia kształtowania ruchu turystycznego) pracowniczego ośrodka wczasowego zlokalizowanego na północno-wschodniej skarpie jeziora Sępoleńskiego przy ul. Chojnickiej. Na podstawie inwentaryzacji terenowej oraz wywiadu przeprowadzonego w 2009 r. z opiekunem wspomnianego ośrodka wczasowego okazało się, że obiekt noclegowy ma charakter sezonowy i wykorzystywany jest w okresie wypoczynku letniego przez pracowników zakładów naprawczych Polskich Kolei Państwowych w Bydgoszczy, a ściślej należy do dzisiejszej firmy PESA Bydgoszcz SA⁸ zajmującej się budową, unowocześnianiem i naprawą taboru szynowego.

Wśród obiektów gastronomicznych Sępólna Krajeńskiego, jeszcze w 2010 r. dominowały punkty małej gastronomii typu bary i pizzerie (w sumie ok. 8 obiektów) i zlokalizowane były głównie w centralnej części miasta (*Analiza potencjału turystycznego obszaru LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”* 2010). Największe jednak znaczenie spośród obiektów gastronomicznych mają restauracje – w przypadku analizowanej gminy, statystyki obrazujące stan na 2010 r., wymieniały 3 obiekty tego typu, tj. restaurację „Słoneczna”, restaurację przy hotelu Jan*** i hotelu „Polonia” – wszystkie zlokalizowane w centrum miasta Sępólno Krajeńskie.

⁸ Współczesna firma PESA Bydgoszcz SA może pochwalić się blisko 160-letnim doświadczeniem. Historia zakładu wiąże się z pierwszą linią kolejową, która dotarła do Bydgoszczy w 1851 roku. Razem ze stacją powstały wówczas Warsztaty Naprawcze Kolei Wschodniej – dzisiejsze Pojazdy Szynowe PESA Bydgoszcz S.A. (<http://pesa.pl/pl>).

Jeżeli chodzi o poziom wykorzystania bazy towarzyszącej w gminie dla rozwoju turystyki, to jest ona reprezentowana głównie przez:

- punkt informacji turystycznej działający od 2007 r. przy Stowarzyszeniu „Dorośli-Dzieciom” na ul. Szkolnej 8/7 w samym Sępólnie Krajeńskim (z tyłu budynku starostwa powiatowego);
- bazę rekreacyjno-sportową, do której zaliczyć należy przede wszystkim stadion „Krajna” związany z działalnością Miejskiego Ludowego Klubu Sportowego „Krajna” Sępólno Krajeńskie, którego tradycje sportowe sięgają już 1938 r.,
- większe wypożyczalnie sprzętu turystycznego – funkcjonujące głównie przy hotelu Jan*** oraz pracowniczym ośrodku wczasowym należącym do współczesnej firmy PESA Bydgoszcz SA.

Ciekawą opcję rozwoju bazy towarzyszącej stanowią może także:

- wspomniany przy okazji charakterystyki bazy noclegowej Ośrodek Konno-Wypoczynkowy „Boryna” w Radońsku,
- oraz dwa kluby jeździeckie „Grodno-Dwór” w Sępólnie Krajeńskim i ośrodek jazdy konnej w Piasecznie (Borlik 2008).

Od ok. 2010 r. ciekawym elementem tzw. małej architektury stanowiącej element bazy towarzyszącej Sępólna Krajeńskiego, jest zlokalizowane w centrum miasta – nad samym brzegiem jeziora Sępoleńskiego tzw. molo z przyległym małym punktem gastronomicznym o charakterze sezonowym.

Warto także wspomnieć, że na obszarze gminy Sępólno Krajeńskie wyznaczono przebieg 8 różnych i w miarę dobrze opisanych szlaków turystycznych o łącznej długości 157 km. Jeden z nich o nazwie „Szlak Męczeństwa Krajny” (o długości 28 km) wyznaczony został także na obszarze gminy Więcbork. Wśród szlaków dominują długie trasy ponad 20 km (najdłuższy szlak ma długość 36,5 km), które stanowią idealną możliwość do uprawiania turystyki rowerowej. Trzy trasy nie przekraczające nawet 8 km długości każda, to szlaki wymarzone dla turystyki pieszej na krótkie dystanse. Do najdłuższych tras turystycznych gminy zalicza się zatem (Borlik 2008, <http://www.powiat-sepolno.pl> - 26.12.2011 r):

- szlak „Znaku Rodła im. Janiny Kłopotkiej” – poświęcony pamięci działaczki związku Polaków w Niemczech (malerki i twórczyni charakterystycznego znaku „rodła” na Krajnie); szlak o łącznej długości 36,5 km poprowadzony ciekawą trasą przez wsie krajeńskie, w których zachowały się niejednokrotnie ciekawe zabytki architektury ludowej i sakralnej; przebieg trasy został wyznaczony przez następujące miejscowości

Sypniewo – Jazdrowo – Iłowo – Rdomsk – Lutowo – Lutówko Młyn – Płocicz – Dużą Cerkwicę i Drożdżenicę,

- szlak „Rezerwatów Krajeńskich” idealny dla miłośników przyrody; na długości 29 km począwszy od Sypniewa (przez kompleksy leśne wzdłuż jezior Modła, Jeleń, Jelonek oraz w pobliżu jezior Juchacz i Mielec do Witkowa można napotkać ciekawe formy ochrony – na trasie szlaku znajdują się, bowiem rezerwat przyrody „Luchowo”, „Gaj Krajeński”, „Buczyna” i „Dęby Krajeńskie”,
- „Szlak Męczeństwa Krajny” – trzeci co do długości (28 km) przebiegający także przez gminę Więcbork, o czym wspomniano już wcześniej,
- Szlak „Rycerza Bossuty” poświęcony pierwszemu właścicielowi Komierowa – czeskiemu rycerzowi Bossucie, który przybył do Polski w orszaku Dabrowki, zaś z rąk Mieszka I otrzymał włości; trasa przebiegu szlaku (o długości 24 km) wiedzie przez następujące miejscowości: Sępólno Krajeński – Komierowo – Włóścibórz – Małą Cerkwicę – Kamień Krajeński,
- ostatni z najdłuższych szlaków poświęcony jest pamięci Jakuba Komierowskiego – właściciela Krajenki (zlokalizowanej w zachodniej części Krajny), który za własne pieniądze wystawił pułk piechoty i poległ za wolność pod wsią Ostrowite w 1807 r. w bitwie z Prusakami; „Szlak im. Jakuba Komierowskiego” o łącznej długości 22 km wiedzie doliną rzeki Sępolny (Sępolenki) przez obszar dawnych dóbr rodu Komierowskich; podczas wędrowki po szlaku warto zwiedzić zespół pałacowo-folwarczny z Komierowie, dwór z 1870 r. w Olszewce, kościół parafialny pw. Św. Bartłomieja w Sępólnie Krajeńskim czy zerknąć na historyczny most (z 1908 r.) nad rzeką Sępolną w Obodowie.

Z kolei do krótkich opisanych tras turystycznych gminy Sępólno Krajeńskie zaliczamy:

- 1) „Szlak Sępoleński” o długości 7,5 km wiodący wzdłuż północnych brzegów jeziora Sępoleńskiego i Lutowskiego na trasie Sępólno Krajeńskie – Dziechowo – Lutówko,
- 2) „Szlak Akademicki” (6 km długości) wyznaczony z Sępólna Krajeńskiego przez Piaseczno do Płocicza,
- 3) najkrótszy zaledwie 4 km tzw. szlak łącznikowy pomiędzy szlakiem „Rycerza Bossuty” a „Szlakiem im. Jakuba Komierowskiego”. Warto wspomnieć, iż w publikacji pt. *Analiza potencjału turystycznego obszaru LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”* (2010) napotkać można na ciekawą informację o dwóch dodatkowych trasach turystycznych⁹,

⁹ Powołując się zatem na źródło *Analizy potencjału turystycznego obszaru LGD Stowarzyszenia „Nasza Krajna”* (2010, s. 33) na obszarze gminy Sępólno Krajeńskie swój przebieg mają dodatkowo:

których jednak opis trudno jest zweryfikować, chociażby ze względu na brak rzetelnych informacji na ten temat na oficjalnych stronach urzędu starostwa powiatowego czy samej gminy Sępólno Krajeńskie.

Wykaz obiektów noclegowych w gminie Sępólno Krajeńskie (stan na koniec 2011 r.) z oficjalnej strony internetowej Urzędu Gminy i Miasta Sępólno Krajeńskie (<http://www.gmina-sepolno.pl>):

- 1. Hotel Jan *****
ul. Leśna 1, 89-400 Sępólno Krajeńskie
tel. (052) 389-41-00
tel. (052) 389-41-14
www: <http://hoteljan.com.pl>
e-mail: recepcja@hoteljan.com.pl

- 2. Hotel Restauracja „Polonia”**
Jan i Roman Wachholc
Plac Wolności 22-23, 89-400 Sępólno Krajeńskie
tel. (052) 388-01-95; 388-01-96
www: <http://restauracja-polonia.webpark.pl>

- 3. Ośrodek Konno-Wypoczynkowy „Boryna”**
Radońsk 23, 89-400 Sępólno Krajeńskie
tel. (052) 388-25-96
www: <http://www.boryna.pl>
e-mail: info@boryna.pl

- 4. Krajeńska Przystań – Gospodarstwo Agroturystyczne
Karolina i Michał Siuda**
Zboże 35
89-400 Sępólno Krajeńskie
tel. (052) 388-31-
www: [www: www.agroturystyka.pl/kwatery/siuda](http://www.agroturystyka.pl/kwatery/siuda)
e-mail: karo_karo@wp.pl

- 5. Wodny Raj – Gospodarstwo Agroturystyczne**
Bożena i Ryszard Hermann
ul. Jeziorna 16
89-400 Sępólno Krajeńskie
tel. (052) 388-30-67
e-mail: bozenahermann_agroturystyka@op.pl

-
- Szlak „Lutowski” o długości 7 km zaczynający się w Lutowie a kończący na obszarze rezerwatu przyrody „Lutowo”,
 - Szlak Niechorzki (6 km długości) wyznaczony wokół jeziora Niechorz, które leży w kierunku południowego-wschodu od miasta Sępólno Krajeńskie.

- 6. Farma Bartolini – Gospodarstwo Agroturystyczne**
Bartosz Nowak
Piaseczno 55, 89-400 Sępólno Krajeńskie
tel/fax: (052) 388-47-52
www: <http://www.farmabartolini.pl>
e-mail: biuro@farmabartolini.pl
- 7. Dolina Spokoju – Gospodarstwo Agroturystyczne**
Teklanowo 25, 89-400 Sępólno
tel. (052) 388-45-95
tel. kom. 885-536-833
<http://www.dolina-spokoju.pl/>
- 8. Szkolne Schronisko Młodzieżowe (schronisko sezonowe czynne tylko w okresie letnim i wakacyjnym)**
ul. Hallera 29, 89-400 Sępólno Krajeńskie
tel. (052) 388-26-86
tel. (052) 388-15-34
e-mail: zss2001@email.net.pl
- 9. Pensjonat Magda**
89-407 Lutówko 36
tel. (052) 388-47-88
e-mail: r.skorczewski@wp.pl